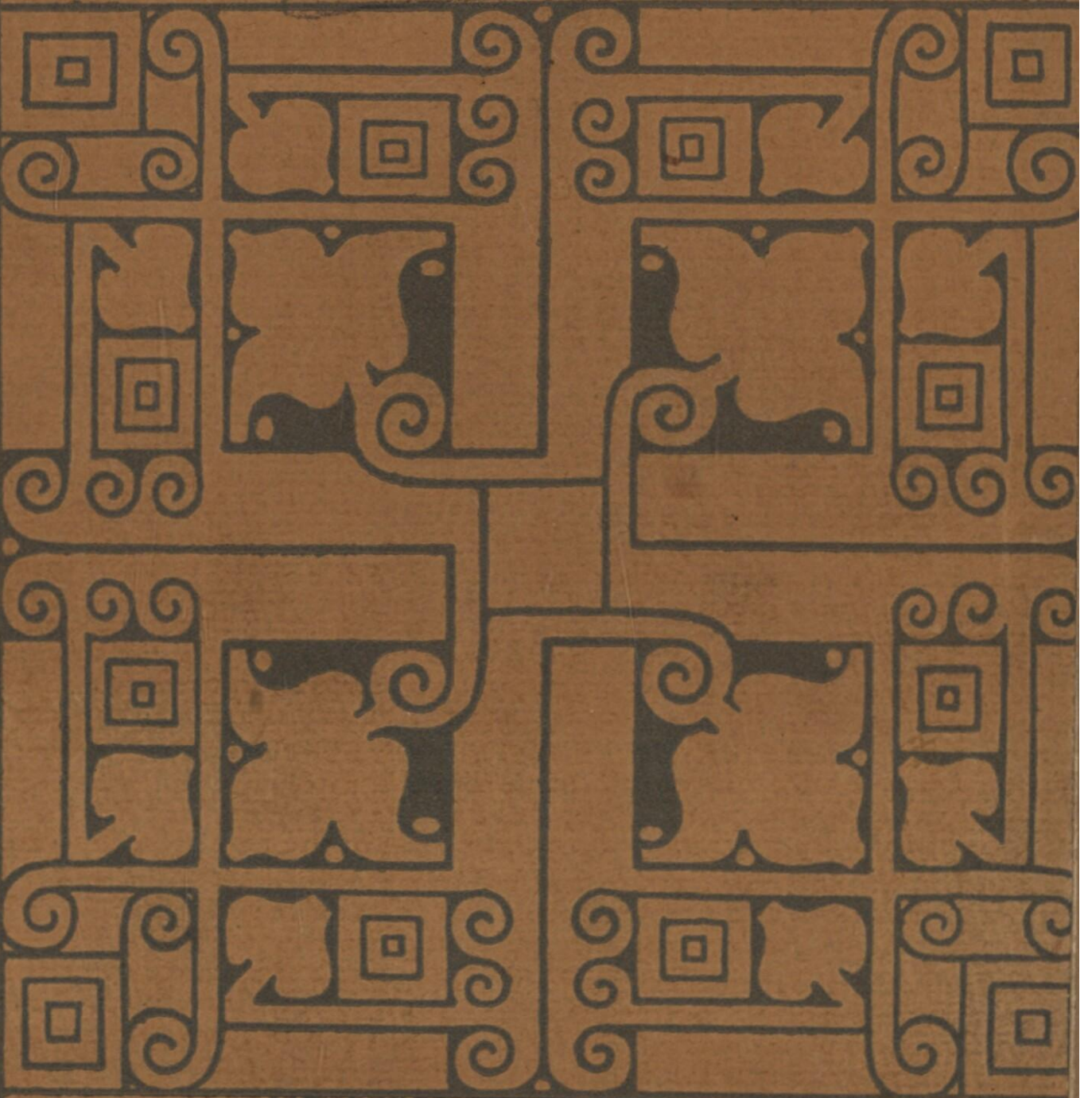

LNTOLSTOJ.

ZAKONNASILIA
ZAKON LASKY

*Původní desky k tomuto
dílu Kč 1.20, poštou Kč 1.30.*

7- 490/0

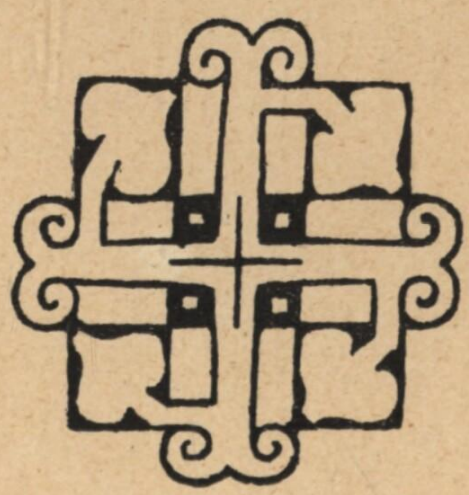
700 33

„NAŠE KNIHY“

SV. XXXI. TISKEM EDV.

LESCHINGRA V PRAZE.

UPRAVIL V. H. BRUNNER

1-44270

LEV. N. TOLSTOJ:
ZÁKON NÁSILÍ A
ZÁKON LASKY
PŘELOŽIL FERDINAND
KRAUPNER

NAKLADEM
HEJDVA TUČKA V PRAZE
1910

888742

MZK-UK Brno

2619865871

A nebojte se těch, kteří zabíjejí tělo, ale duše nemohou zabít; však více bojte se toho, kterýž může duši i tělo zatratiti v ohni pekelném. Mat. X. 28.

* * * *

*Následkem vyvrácení křesťanství život křesťanských národů stal se horším než život pohanů. * * * **

*Upravení existujícího zla v životě nemůže počítati ničím jiným, než pouze usvědčením náboženské lži a ustálením náboženské pravdy, každým jednotlivcem v sobě samém. * * * **

*Utrpení v životě nerozumném přivádí k seznání o nevyhnutelnosti života rozumného. * * * **

Všechna neštěstí i celého lidstva i jednotlivých lidí nejsou bez užitku a vedou lidstvo, třeba i vedlejšími cestami k jedné a neustále stejné činnosti, která je předurčena lidem: ku zdokonalování.

PŘEDMLUVA.

Tento pak je soud: že světlo přišlo na svět, ale milovali lidé více tmu nežli světlo; neboť byli skutkové jejich zlí. Každý zajisté, kdo zlo činí, nenávidí světla a nejde k světlu, aby nebyli potrestáni skutkové jeho; ale kdo činí pravdu, jde k světlu, aby zjeveni byli skutkové jeho, protože v Bohu učiněni jsou.

Jan III. 19—21.

* * * *

Není horšího neštěstí nad to, když člověk počíná se báti pravdy ze strachu, že by ho usvědčila.

V. Pascal.

* * * *

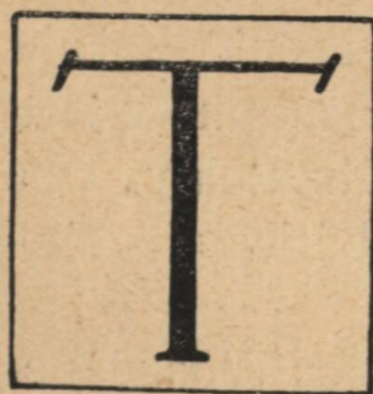
Hlásaje o budoucím spasení, Kristus vysvětlil lidstvu, jaké podmínky jsou pro ně s jeho strany nevyhnutelny. Ono bude plodem lásky, samoobětování, milosrdenství a všeodpuštění.

A proto, pakliže osvobození dosud nenastalo, je-li dosud doba hladu, doba pláče

a doba utiskování, pak z toho viňte pouze samy sebe.

Vyplnili jste příkazy Krista? Učinili jste to, co měli jste udělati? Nejednou jste se namáhali znovu získati své právo, rozevřati svá stará pouta, vyjít z temných a ubohých útočišť, do nichž vás zahnala bezzákonná síla, a uspořádati si lepší příbytky. Kam až vás dovedlo vaše úsilí? Proč vždy tak rychle bylo zničeno to, co s takovou námahou jste stvořili? Proč, ne-li proto, že jste se stali podobnými člověku, jenž si postavil svůj dům na písku? Řeka řítila se na dům a dům nevydržel toho úderu a rozvalil se a zřícení domu bylo veliké. *Lamennais.*

to, co píši, píši pouze proto, že znaje to jediné, co může osvoboditi lidi křesťanského světa od těch strašných tělesných muk a hlavně od té duševní zkázy, do níž oni neustále více a

více se hrouží, a stoje na kraji hrobu, nemohu o tom pomlčeti.

V naší době nemůže nebýti všem myslícím lidem jasno, že život lidí — a ne pouze ruských lidí, však všech národů křesťanského světa, — se svou neustále se zvětšující nouzí ubohých a rozkoší bohatých, se svými zápasy všech proti všem, revolucionářů proti vládě, vlády proti revolucionářům, utlačovaných národností proti vítězům, zápasy států mezi sebou, západu s východem, se svým neustále rostoucím a sil vyčerpávajícím zbrojením, svojí vychytralostí a zkázou mravů — že takový život nemůže potrvati, že život křesťanských národů, pakliže se nezmění, nevyhnutelně bude čím dále, tím více ubožejším a ubožejším.

Je to jasné mnohým, však k politování lidé často nevidí příčiny tohoto nešťastného stavu a ještě méně vidí prostředky k záchraně. Za příčinu tohoto stavu jsou považovány mnohé nejroz-

manitější podmínky a tudíž předkládají se i nejrozmanitější prostředky k záchraně.

A mezi tím vším je pouze jedna příčina a rovněž i jen jeden prostředek k záchraně.

Příčina politování hodného stavu křesťanských národů jest — nedostatek mezi křesťanskými národy všeobecného jim všem pochopení smyslu života, víry a z něho vyplývajícího vodítka v jejich konáních. Prostředek záchrany z tohoto politování hodného stavu jest prostředek nikoliv uměle vytvořený, nýbrž naopak ten nejpřirozenější a pozůstává v přisvojování si lidmi křesťanského světa toho nejvznešenějšího, toho, co jim před 19 stletími bylo hlásáno a shodujícího se s nynějším vývojem lidského pochopení života a z něho vyplývajícího vodítka v konání, to jest **KŘESŤANSKÉHO UČENÍ**
V JEHO PRAVÉM SMYSLU.

HLAVA I.

Jedna z nejhrubších pověr jest pověra lidí učeních o tom, že člověk může žíti bez víry.

* * * *

Pravdivé náboženství jest takový ustanovený člověkem stav k okružujícímu ho nekonečnému životu, který váže jeho život s touto nekonečností a provází všechny jeho činy.

* * * *

Pakliže seznáš, že nemáš v sobě víry, věz, že nacházíš se v tom nejnebezpečnějším postavení, v němž se jenom člověk na tomto světě může nacházeti.

L

idé mohou žíti a žijí lidem přirozeným, rozumným a jim odpovídajícím životem pouze tehdy, když sjednotí se v chápání smyslu života, t. j. vírou v jedno a totéž, všeobecně uspokojující většinu

jich v pochopení smyslu života a z tohoto pochopení vyplývající vodítka v konáních. Když se stane to, co se státi musí (tak, jako objasnění smyslu života a z něho vyplývající vodítka konání nikdy nebývá posledním, nýbrž neustále více a více se vyjasňuje) — když stane se to, že pochopení smyslu života, stavši se zřejmějším a určitějším, žádá vyplývající z tohoto vyjasnění jiné vodítka v konání, než dříve, a život národa neb národů pokračuje dřívějším chodem ku předu, tu život takových národů bývá rozdvojený a zubožený. A toto rozdvojení a zubožení, nepřestávajíc, současně se zvětšuje dle toho, jak lidé, nepřisvojující si době přiměřeného náboženského pochopení a vyplývajícího z něho vodítka v konání, dále žijí dle vodítka vyplývajícího z předešlého, přežitého již pochopování života, a mimo to, místo aby si prisvojili přirozené době náboženské chápání, namáhají se uměle vymysleti takové pochopování života, jež by opravňovalo jejich životní pořádek, ne-

12

jsoucí ve shodě s duchovními potřebami většiny lidí.

Toto v historii se opakovalo již mnohokráte, nikdy však, jak se domnívám, tento nesoulad mezi způsobem života lidí, nemajících náboženského objasnění smyslu života a vyplývajícího z něho vodítka v konání, nebyl tak veliký, jako jest nyní uprostřed křesťanských národů, nepřijavších odkrytého jim křesťanského učení V PRAVÉM JEHO VÝZNAMU a z tohoto učení vyplývajícího vodítka v konání, ale žijících a pokračujících v dřívějším pohanském životě.

Jak se domnívám, je tento nesoulad v životě křesťanských národů zvláště proto tak veliký, že objasnění pochopování života, vnesené křesťanstvím do vědomí národů, příliš daleko předstihlo způsob života národů přijavších je, pročez i vyplývající z něho vodítka v konání bylo příliš odporující nejen osobním zvykům lidí, nýbrž i veškerému způsobu života

pohanských národů, přijavších křesťanské učení.

Z tohoto vzešlo i to překvapující roz-dvojení, nemravnost, ubohost a nerozum života křesťanských národů.

Vzešlo to i tím, že lidé křesťanského světa, přijavše, pod názvem křesťanství, církevní učení, lišící se ve svých základech od pohanství pouze svojí neupřímností a umělým vytvořením, velice brzo přestali věřiti v toto učení a nezaměnili ho žádným jiným. Tím, že lidé křesťanského světa neustále více a více se osvobozují od víry v převrácené křesťanské učení, došli na konec do onoho stavu, ve kterém se nacházejí v nynější době, — totiž, že většina jich nemá žádného objasnění pro smysl svého života, t. j. žádného náboženství, víry a žádného všeobecného vodítka v konání. Většina lidí, dělnický národ, třeba i zevnějškem se drží staré církevní víry, již nevěří v ni, ona není vodítkem v jeho životě, nýbrž drží se pouze v podání ze zvyku a ze slušnosti.

Menšina, jak nazýváme vzdělané třídy, z větší části buď již zcela otevřeně nevěří v nic a pouze z politických důvodů někteří z nich se přetvařují, že věří ještě v církevní křesťanství, aneb již ta nejmenší menšina — upřímně věří v učení nemající nic společného s životem a stojící mimo něj a různými složitými sofismaty se snaží odůvodniti svoji víru.

V tom je jediná a hlavní příčina přežitého v naší době křesťanskými národy nešťastného stavu.

Tento nešťastný stav se posiluje ještě tím, že tak, jak tento stav nevěry prodlužuje se již po mnoho let, stalo se, že uprostřed lidí křesťanského světa ti z nich, kterým byl tento stav nevěry výhodným, totiž všechny vládnoucí třídy, buď tím nejnesvědomitějším způsobem se přetvařují, že věří v to, v co nevěří a nemohou věřiti, aneb nejzkaženější z nich — učenci, přímo hlásají, že pro lidi naší doby vůbec není ani potřebí jakéhokoliv objasnění smyslu života — víry, ani jakéhokoliv

z víry vyplývajícího vodítka v konání, a že jediný základní zákon lidského života jest zákon vývinu a zápasu za existenci, a že tudíž život lidí nejen má, ale i musí býti řízen pouze chlipností a vášní lidskou aneb přirozenými náklonnostmi.

V této nevědomé nevěře národa a otevřeném zapírání víry tak zvanými vzdělanými lidmi křesťanského světa ukrývá se příčina bídy lidí tohoto světa.

HLAVA II.

Člověk chová v sobě nepřemožitelný pud věřiti, že není viděn, pakliže sám nic nevidí — jako děti, které zavírají oči, chtějí-li, aby nebyly viděny.

Lichtenberg.

* * * *

Lidé naší doby myslí, že všechna nesmyslnost a krutost našeho života se svým nesmyslným bohatstvím jednotlivců, se závistivou a rozhořčenou chudobou většiny, s násilím, zbrojením a válkami, nebyla by nikomu viditelná, a že

16

nic nemůže nám překážeti, bychom tento život dále žili.

Omyl nepřestane býti omylem, dokud většina lidí ho sdílí.

L

idé křesťanského světa přijavše pod formou křesťanské nauky církví vytvořený pravý její opak, nahrazující pohanství a z počátku svými novými formami i lidi uspokojující, přestali časem sami věřiti v toto církví převrácené křesťanství a došli konečně k tomu, že zůstali nemajíce jakéhokoliv náboženského pojmání života a odpovídajících z něho vodítek životního běhu. A poněvadž však, bez podobného, známého všem, aneb aspoň většině lidí známého chápání smyslu života a bez jemu odpovídajícího všeobecného vodítka v konání, život lidí nemůže nebýti nesmyslným a ubohým, a tudíž čím dále se podobný život lidí křesťanského světa prodlužuje, tím více a více se

stává nerozumnějším a bídějším. A tento život za naší doby dostihl takového stupně nesmyslnosti a bídy, že nemůže za dřívějších forem dále pokračovati.

Většina pracujícího národa jsouc zbavena země a tudíž i možnosti užívati plody své námahy, nenávidí statkářů a kapitalistův, udržujících je v otroctví. Majitelé statků a kapitalisté, znajíce dobře svůj vztah k dělnictvu, obávají se a nenávidí ho a za přispění organisovaného vládou násilí udržují je v otroctví. A čím více se stav dělnictva zhoršuje, tím více roste jejich závislost na bohatých a rovněž s tou pravidelností a nepřetržitostí roste i jmění bohatých, jejich moc nad dělnictvem a jejich strach a nenávist.

S touž pravidelností vyrůstají nekoněčná zbrojení národů proti národům, pohlcující neustále více a více námahu otroků-dělníků při zřizování staveb nad i pod povrchem země, nad vodou, pod vodou a ve vzduchu, mající za cíl pouze přihotovení k mezinárodnímu, hromadné-

18

mu vraždění. A toto vraždění bylo, jest a bude, zrovna tak, jako všechny křesťanské národy (ne jako lidé, nýbrž jako národy) spojeny jsouce ve státy, nenávidí jeden druhého i ostatní nekřesťanské státy a v každý okamžik jsou připraveny vrhnouti se na sebe. Mimo to není ani jediného většího křesťanského státu, který by na základech už jakéhokoli nikoho nezavazujícího vlasteneckého podání některý aneb několik menších národností proti jich vůli ve své moci nedržel a je nenutil bráti podílu na životě nenáviděného jimi národa, na př.: Rakousko, Prusko, Anglie, Rusko, Francie se svými podřízenými národy: Polskem, Irskem, Indií, Finskem, Kavkazem, Alžírem a pod. Tak, že mimo neustále vzrůstající nenávisť ubohých proti bohatým, vedle nenávisť velkých národů mezi sebou, ještě více vzrůstá a vzrůstá nenávisť porobených národů proti jich potlačitelům. A co je nejhoršího — že všechna tato nenávisť, jež je v největším odporu s lidskou přiro-

žeností, nejen se neodsuzuje, jako každý špatný pocit, který lidé navzájem pocí-
tují, nýbrž naopak vychvaluje se a je po-
čítána mezi zásluhy a ctnosti. Nenávist
potlačovaných dělníků proti bohatým a
vládnoucím cení se jako láska ku svo-
bodě, jako rovnost a bratrskost. Nenávist
Němců proti Francouzům, Angličanů vůči
Jankeům, Rusů proti Japoncům atd. a
opačně pokládá se za ctnost a patriotism.
Rovněž tak, ba ještě více, cení se nená-
vist Poláků vůči Rusům a Prušákům, ne-
návist Prušáků a Rusů vůči Polákům,
Finům a naopak.

To však není ještě vše. Tato všechna
zla by ještě nedokazovala, že život kře-
stanských národů nemůže pokračovati
v tomto směru. Tato zla mohla by býti
nahodilým, časovým zjevem, kdyby vše-
chny ty národy ovládnány byly nějakým
náboženským principem. — Avšak tomu
tak není; není žádného vůdčího nábožen-
ského principu mezi národy křesťanského
světa.

Stává náboženská, církevní lež, a nikoliv pouze jediná, nýbrž i několik různých, které nepřátelsky mezi sebou vystupují: katolická, pravoslavná, luteránská a pod. Existuje lež vědecká, a rovněž i zde mnoho různých, stojících nepřátelsky proti sobě. Jsou lži politické, mezinárodní a stranické; jsou lži o umění, lži v podání a zvyku. Je mnoho těch nejrozmanitějších lží; vodítka však, mravního vodítka, vyplývajícího z náboženského nazírání na svět, není žádného. A lidé křesťanského světa žijí dál jako zvířata, jsouce vedeni ve svém životě pouze svými osobními zájmy a vzájemným bojem mezi sebou; a od zvířat se rozeznávají pouze tím, že si tato od nepamětných dob tentýž žaludek, tytéž drápy a tytéž tesáky podržela: lidé však se stále větší a větší rychlostí, od silnic k železnicím, od síly koně k síle parní, od ústní řeči a písma ku tiskařství, ku telegrafům, telefonům, od plachetních loděk k oceánským parníkům, od ručních zbraní ku prachu, puškám,

mauserovkám, bombám a válečným aeroplánům propracovali.

A život s telegrafy, telefony, elektřinou, bombami a aeroplány a s nenávistí všech proti všem, život nevedený žádným sjednoceným duševním principem, nýbrž naopak, právě rozervaný těmi všemi zvířecími pudy, využívajícími ku svému uspokojení všecky duševní síly — tento život plní se stále víc a více šíleností a bídou.

HLAVA III.

Akdo by pak pohoršil jednoho z maličkých věřících ve mne, lépe by jemu bylo, aby zavěšen byl žernov osličí na hrdlo jeho a pohřížen byl do hlubokosti mořské.

Matouš XVIII. 6.

* * * *

Běda světu pro pohoršení! Ačkoliv musí to býti, by přicházela pohoršení; avšak běda člověku, z něhož pohoršení přichází.

Matouš XVIII. 7.

Nelze bojovati s požadavky svědomí —
neboť jsou to požadavky boží, pro-
čež nutno se jim podrobiti.

Zlo způsobené člověkem nezkaží pouze
jeho duši a neoloupí ho o pravé štěstí,
nýbrž obrací se na tomto světě nejčastěji
proti tomu, kdo je způsobil.

Činiti zlé je právě tak nebezpečno, jako
drážditi dravé zvíře.

V

ětšina lidí křesťanského
světa cítí neustále vzrů-
stající ubohost svého sta-
vu a upotřebuje k svému
osvobození z něho pro-
středek, jež lidé dle svého
světového názoru považují za nejúčinnější. Tento prostředek — jest násilí jed-
něch proti ostatním. Jedni lidé, považující
stávající pořádek výhodným pro sebe,
snaží se násilím tento pořádek státu
udržeti; jiní opět tímže násilím snaží se
posavadní pořádek svou revoluční čin-

ností rozbítí a na jeho místo jiný, lepší postavití.

Revolucí a potlačených revolucí bylo v křesťanském světě mnoho. Vnější formy se změnily, avšak podstata státního zařízení: vláda jednotlivců nad mnohými, korrupce, lež, strach vládnoucích tříd před potlačovanými, ponižování, zotročování, přemršťování a rozhořčování lidu, i když se svou formou změnilo, přece se na charakteru nejen nezmenšilo, nýbrž rozmnožovalo a posud se ještě rozmnožuje. To, co se nyní odehrává v Rusku, obzvláště jasně ukazuje celou nejen nepsmyslnost, ale i zřejmou škodlivost upotřebení násilí, jako prostředku ku spojení lidstva.

V poslední době v každých novinách stále řidčeji a řidčeji vyskytují se zprávy o tom, kde a jak vyloupena byla pokladna, kdy zabit četník, důstojník, stráž, kde odkryt atentát a naopak, neustále častěji a častěji v každých novinách se ob-

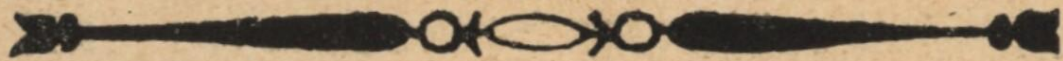

jevují zprávy o rozsudcích smrti a o vykonání poprav.

Již rok, dva se nepřetržitě věší a střílí a tisíce lidí je již povražděno. A rovněž tisíce lidí je usmrceno a zraněno bombami revolucionářů. Poněvadž však v posledním čase počet vládou povražděných neustále více a více se zvětšuje, kdežto počet lidí revolucionáři zabitých se opět stále menší, triumfují vládnoucí třídy a zdá se jim, že uchvátily vítězství a že nyní ve svém dřívějším životě mohou pokračovati, zatím co jen podvod násilím a násilím podvodem udržují.¹⁾

Povaha omylu všech těch jen možných politických nauk (jak těch nejkonservativnějších, tak i těch nejpokrokovějších), přivedších lidstvo do tohoto bídného stavu, jest stále tatáž — a pozůstává v tom, že lidé tohoto světa vždy za možné považovali a považují možnost násilnými prostředky sjednotiti lidstvo tak, že ono bez

¹⁾ Srovnej s přílohou č. 1.

odporu tomu neb onomu pořádku života a z toho vyplývajícím zákonům způsobu života se podrobí.

Je pochopitelno, že lidé, podrobující se svému vášním, mohou jiné lidi, nesouhlasící s nimi, násilnými prostředky k vyplnění své vůle přiměti. Je ovšem možno člověka násilím někam hnáti aneb vléci, kam on sám nechce. (Jak zvířata, tak i lidé jednají a postupují vždy pod vlivem vášně.) I to je pochopitelno; avšak naprosto je nepochopitelno tvrzení, že násilí může býti prostředkem, který nutí lidi k takovým skutkům, jež jsou dle našeho přání uzpůsobeny.

Každé násilí spočívá v tom, že jedni lidé pod hrozbou muk aneb smrti nutí druhé, aby činili to, co si násilníci přejí. A proto tito znásilnění činí to, co vlastně dělati nechtějí, avšak pouze tak dlouho, dokud jsou slabšími než násilníci a dokud nemohou se vyhnouti tomu, čím se jim hrozí v případě nevyplnění požadovaného. Jakmile se však stanou silnějšími, tu přirozeně

nejen že přestanou dělati to, co je jim proti vůli, nýbrž oni jsouce rozhořčeni zápasem se svými znásilňovateli a všemi utrpěnými mukami, osvobodí se nejprve od svých mučitelů a nutí pak ty, kteří nejsou s nimi srozuměni, aby činili to, v co důvěřují, že jest pro ně dobré a potřebné. Z toho zdá se býti jasným, že boj znásilněných proti násilníkům nikdy nemůže lidi spojiti, nýbrž naopak, čím déle trvá, tím více je rozdvojuje.

Zdálo by se jasným, že nestojí ani za to o tom mluvit, když podvod jest již ode dávna tak rozšířen, že násilí jedněch lidí na druhých může býti lidem užitečno a že je může spojit. Tento podvod nejen že od těch, kterým jest násilí prospěšno, mlčky se za nepopíratelnou pravdu pokládá, nýbrž i od většiny těch lidí, kteří více než všichni ostatní násilím trpěli a ještě trpí. Tento podvod existoval už dlouho před křesťanstvím a zůstal a zůstává ještě nyní v plné síle v celém křesťanském světě.

Rozdíl mezi tím, co bylo ve starověku, před příchodem křesťanství, a tím, co jest nyní v křesťanském světě, spočívá pouze v tom, že nesmyslnost náhledu o tom, že může násilí jedněch vůči druhým užitek přinést a je spojit, ve starověku byla lidem úplně neznáma; nyní však vystupuje čím dále tím zřetelněji v učení Kristově pravda o tom, že násilí jedněch vůči druhým nejen že lidi nespojuje, nýbrž že je může jen rozdvojovati. A jakmile lidé pochopí, že násilí jedněch vůči druhým jest nejen plno utrpení pro ně samy, nýbrž že je i nerozumné, titíž lidé, kteří násilí dříve klidně snášeli, ihned se rozhořčeně pozvednou proti němu.

A to se děje u všech národů mezi potlačovanými.

Však nedosti na tom, že tato pravda neustále více a více vniká do seznání potlačovaných — ji v naší době rovněž chápou i utlačitelé. Tito již dnes nejsou přesvědčeni o tom, že potlačují-li lidi, pak že jednají dobře a spravedlivě. Tento omyl ničí

28

se nejen u vládnoucích, nýbrž i u těch, kteří proti nim bojují. Jsouce pomateni svým postavením, jak tito, tak i druzí — ačkoliv sami se snaží přesvědčiti sebe samy všelikými lživými sofismaty o užitečnosti a nutnosti násilí — v hlubině duše již znají, že, vykonavše své hrozné činy, dosahují pouze podobu toho, co chtějí — a to ještě jen na čas — podobu, která je nejen k cíli blíže nepřivádí, nýbrž dokonce od něho oddaluje.

HLAVA IV.

Když mezi 100 lidmi jeden nad 99 vládne, — jest to nespravedlnost, jest despotismus; když 10 vládne nad 90 — pak rovněž je to nesprávné, je to oligarchie; když ale 51 vládne nad 49 (a to jenom v obrazotvornosti — neboť ve skutečnosti bude jich jen 10 neb 11 z těch všech vládnoucích) — pak je to úplně správné — to je svoboda!«

Může býti něco směšnějšího při jejich zřejmé nevědomosti nad takové pozoro-

vání, a při tom slouží toto za základ vši činnosti zlepšovatelů státních.

* * * *

Národové země třesou se a chvějí. Všude je cítiti sílu práce, jak by se zemětřesení připravovala. Nikdy ještě ne-cítil člověk takovou nesmírnou zodpověd-nost. Každý moment přináší s sebou vždy důležitější starosti. Cítíme, že se musí státi něco velikého. Ale před zjevením se Krista očekával svět také velké události a přece nepřijal Ho, když On přišel. Tak i nyní může svět rovněž pocítiti PORODNÍ BO-LESTI před Jeho NOVÝM PŘÍCHODEM, aniž by chápal, co se vlastně děje.

Lucie Malory.

* * * *

A nebojte se těch, kteří tělo zabíjejí, ale duše nemohou zabít; však více se bojte toho, který může duši i tělo zatratiti v ohni pekelném.

Matouš X. 28.

S

táty křesťanského světa nejen že dosáhly za našich časů těch hranic, kterých dosahovaly před rozpadnutím se státu antického světa, nýbrž ony ho překročily. To obzvláště zřetelně se ukazuje v tom, že v naší době každý krok technického zdokonalení nejen že nepovznáší všeobecné blaho, nýbrž naopak, s neustále větší zřetelností ukazuje, že všechna tato zdokonalování pouze bídu lidí zvětšují, zmenšiti jich však nikterak nemohou. Je možno vymysleti ještě nová podmořská, podzemní vozidla, létací stroje ku rychlejšímu dopravování lidí s místa na místo a nové pomocné prostředky k šíření lidské řeči a myšlenek, tím však, že s místa na místo dopravování lidé nechtějí a neumějí nic jiného činiti než zlo, pak nerozvádějí se jimi myšlenky a řeči lidí ku ničemu jinému, než ku zlému. A naproti tomu, stále se zdokonalující prostředky slouží k dávení lidí, ulehčují onu hromad-

nou vraždu bez vlastního nebezpečí, neustále jasněji a jasněji se ukazují stále stoupající zřetelnosti, že způsob života křesťanských národů v tom směru, v jakém se právě vyvinul, je nemožno dále vésti.

Život křesťanských národů je dnes přímo hrozný, a to hlavně z nedostatku jakéhokoliv morálního principu, jenž by je mohl spojit. Život tento snižuje lidi následkem své nerozumnosti vzdor všem těm vymoženostem ducha v mravních vztazích na nižší stupeň než zvířata a hlavně složitostí všech stále se zmáhajících lží ukryvá lidem neustále víc a více bídu a ukrutenství jejich života.

Lež udržuje krutost tohoto života a tato krutost potřebuje lži stále více a více, takže obě nepřetržitě vzrůstají jako lavina sněhu.

Však vše má svůj konec. A myslím, že konec tohoto hrozného stavu křesťanských národů právě nyní nastal.

Stav lidí křesťanského světa je hrozný, však současně on je to, — čemu nebylo lze se vyhnouti, co musilo nastoupiti a co musí národům nevyhnutelně přivést vykoupení. Utrpení, vytrpěná lidmi křesťanského světa, vyplývající z nedostatku přiměřeného naší době náboženského nazírání na svět, jsou nevyhnutelné zjevy doprovázející vzrůst a musí nevyhnutelně skončiti tím, že si lidé přisvojí nějaké, době přiměřené, náboženské nazírání na svět.

HLAVA V.

Od té hodiny, kdy první členové všeobecných kostelních shromáždění vyřkli: »puzeni Duchem Sv. rozhodujeme,« t. j. vnější autoritu výše postavili než vnitřní a výsledek lidských duchem chudých výkladů na shromážděních prohlásili za důležitější nad onen jediný, pravdivý a svatý princip, který jest v člověku — nad jeho rozum a svědomí — v té hodině povstala ona lež, která těla a duše

lidí ukonejšila, miliony lidských bytostí zničila a která až po dnešní dobu ve svém strašném díle pokračuje.

* * * *

Roku 1692 byl v Anglii doktor Leigton, ctihodný muž, který napsal knihu proti episkopátu, postaven před soud a odsouzen k následujícím trestům: Byl strašně zbičován, načež mu bylo jedno ucho uříznuto a polovina nosu roztržena a rozžhaveným železem vypálena na tváři písmena P. R. (původce rozbrojů). Po sedmi dnech, ačkoliv jeho rány na zádech nebyly dosud zhojeny, byl znovu zbičován, pak roztržena mu druhá polovina nosu, uříznuto druhé ucho a vypáleno znamení na druhé tváři. Vše to se stalo ve jménu křesťanství.

Morisson Davidson.

* * * *

Kristus nezaložil žádné církve, nezaváděl žádného státního pořádku, nedal žádných zákonů, žádné vlády, žádné

vnější autority, nýbrž On namáhal se pouze zákon boží vepsati v srdce lidská, aby je udělal samostatnými.

Herbert Newton.

S

tav křesťanských národů nynější doby má svoji zvláštnost spočívající v tom, že tito národové postavili si svůj život na nauce, jejíž pravý smysl tento život ruší a smysl, dříve ukrytý, počíná se nyní vyjasňovati. Národové křesťanští postavili si svůj dům ne na písku, nýbrž na roztávající ledové kře. A led počíná tání, již roztál a dům řítí se dolů.

Dokud většina lidí, oklamaná křesťanským učením, měla jen temné představy o pravém významu Kristova učení, dokud místo dřívějších model — Boha — Krista, jeho matku a svaté uctívala, před reliquiemi a obrazy svatých se skláněla, na divy a svátosti, ve vykoupení a neomylnost církevní hierarchie věřila — dotud

mohl pohanský způsob života na světě obstáti a lidi uspokojovati. Lidé stejnou měrou věřili v objasnění smyslu života, které jim církve podávala, jako z něho odvozeným základním větám o způsobu života, kterážto víra sbližovala lidi úžeji dohromady. Tak to bylo, dokud lidé neviděli to, co se za církevní věrou ukrývalo, která za jedinou a pravou víru byla pokládána. Však neštěstí svaté víry spočívalo v tom, že vedle ní zde stálo ještě Evangelium, které ona sama jako svaté označila. A jakkoliv se kněží dosti namáhali jsoucnost tohoto učení, vyjádřenou Evangeliem zatajiti — ani zákazy, že nesmí se Evangelium do jedné, všem srozumitelné řeči přeložiti, ani lživé důkazy — nic nemohlo shasiti světlo, které podvodem církve razilo si dráhu a osvětlovalo duše lidí, chápajících neustále zřetelněji onu velkou pravdu, která byla v tomto učení obsažena.

Když pak lidé rozšířením školního vzdělání a novin počali se Evangelium učit a

36

chápati to, co v něm jest napsáno, nemohli již, vzdor všem uměním církve, neviděti ten do očí bijící odpor mezi církví podporovaným státním pořádkem a učním Evangelia. Evangelium zavrhlo prostě jak církev, tak i stát s jeho výkonnou mocí.

A tento vždy ostřeji vystupující odpor na konec způsobil, že lidé přestali věřiti v církevní víru a z valné většiny ponejvíce jen z podání, ze slušnosti a částečně z bázně před úřady vnější formy církevní víry ať již katolické, pravoslavné, nebo protestantské podrželi, aniž by uznávali jakýkoliv náboženský vnitřní význam.

Tak se to stalo s nesmírným množstvím pracujícího lidu. (Nemluvím zde o těch malých hrstkách lidí, které přímo spojují církevní učení a uznávají jakési vnitřnímu smyslu křesťanství více neb méně odpovídající učení; — nemluvím proto o nich, poněvadž počet těchto lidí jest příliš nepatrný v porovnání s tou velikou massou

lidí, neustále více a více se osvobozujících od každého náboženského uvědomění.)

Totéž bylo též u nepracujících učených lidí křesťanského světa. Tito ještě jasněji než obyčejní lidé rozpoznávali tu celou neudržitelnost a vnitřní odpory církevního učení a přirozeně toto učení zavrhli; současně však nemohli rozpoznati pravdivé učení Krista, neboť toto učení stálo v odporu k celému tomu stávajícímu pořádku a především k výminečnému a zvýšenému postavení, které oni v něm zaujímalí.

A proto v naší době a v našem křesťanském světě jedna část lidí — nesmírná většina — žije, vykonávajíc na venek ještě církevní obřady ze zvyku, slušnosti, pohodlnosti, z bázně před úřady neb dokonce ze sobě prospěšných zájmů, nevěří a nemohou však věřiti v učení této církve, jejíž vnitřní odpory právě seznala; oproti tomu druhá, stále vzrůstající část lidstva již nejen stávajícímu náboženství nevěří, nýbrž vlivem onoho učení, jež se

nazývá »vědou«, každé učení považuje za zbytky pověry a nenechává se v životě ničím jiným vésti, než svými osobními pudy.

S lidmi, přijavšími náboženské učení, přesahující jich síly, — (a takové bylo křesťanské učení pro pohany, kteří je tehdy přijali, když společenský život hluboko se zakořenil již ve mravech a zvyklostech lidí přivyklých státní násilné organizaci), — s lidmi, přijavšími křesťanské učení, stalo se něco, co se z počátku ukázalo plno odporu, avšak co se nevyhnutelně státi musilo. Tito národové následkem toho, že přijali náboženství toho času nejvyššího utváření, ztratili vůbec veškeré náboženství a klesali tudíž ve svém náboženském a mravním vědomí hlouběji, než lidé stojící daleko níže, aneb dokonce sledující nejhrubší náboženské nauky.

HLAVA VI.

Církevní převrácení křesťanství vzdálilo nás od uskutečnění království Božího, avšak pravda křesťanství prohořela jako oheň v suchém dřevě vnější obal a přišla ku zjevení se. Význam křesťanství jest očividný pro všechny a jeho vliv je již silnější než zakrývající ho podvod.

* * * *

Vidím nové náboženství, spočívající na důvěře ku člověku; náboženství volající v ty nedotknutelné hlubiny, žijící v nás; náboženství věřící v to, že můžeme milovati dobro, bez myšlenky o náhradě; náboženství věřící v to, že v člověku žije nějaký božský princip. *Voltaire.*

* * * *

To, co my potřebujeme, co je zapotřebí národu, co náš věk potřebuje pro to, aby našel východ ze špíny egoismu, pochybnosti a zapírání, v němž je pohřížen — to jest víra, v níž naše duše by mohly přestati blouditi za dosažením osobního

uspokojení, víra, v níž by všichni mohli společně jíti, uznávající jediný vznik, jediný zákon a jediný cíl. Každá silná víra, která na troskách starých, přežilých názorů povstala, změní dosavadní společenský pořádek, neboť každá silná víra najde nevyhnutelně upotřebení v každém kruhu lidské činnosti. Lidstvo opakuje jenom v rozličných formách a v rozmanitých stupních tatáž slova modlitby: »Přijď království Tvé, jako v nebi, tak i na zemi!«

* * * *

Mazzini.

Š kodu, vzniklou lživou vírou, nelze ani zvážiti, ani změřiti.

Víra je znovuzřízení vztahu člověka ku Bohu a světu a z tohoto vztahu vyplývající poznání jeho určení. Jaký musí býti tedy život člověka, když tento vztah a z tohoto vyplývající poznání jeho určení je lživé?

* * * *

N estačí pouze zřici se lživé víry, t. j. lživého poměru ku světu. Musíme opět pravdivou víru nalézt.

T

ragika postavení lidí křesťanského světa spočívá v tom, že křesťanští národové následkem nevyhnutelného neporozumění přijali takové náboženské učení, které ve svém pravém významu celý pořádek veřejného života těchto národů, bez něhož by si tito život nedovedli ani představit, nejvyšším způsobem zapírá a ničí.

V tom spočívá tragika tohoto postavení, v tom spočívá to veliké, výjimečné štěstí křesťanských národů.

V oné znetvořené podobě, v níž křesťanské učení bylo pohanským národům předloženo, představovalo se těmto pouze jako zjemnění hrubého pojmu božstva, jako jakési vyšší poznání určení člověka a požadavků mravnosti. Pravý význam učení byl však v takovém stupni složitými dogmaty a uchvacujícími a zbožnou úctou vlévajícími obřady zastřen, že oni o jeho bytí neměli ani tušení. A přec toto

učení ve svém pravdivém významu bylo nejen jasné a zřetelné v knihách Evangelia, které přec církví za božská zjevení uznány byly, nýbrž toto učení v takové míře bylo příbuzno a důvěrně lidským duším, že nehledíce na zkroucení a znetvoření učení lživými dogmaty, lidé zvláště schopní pravdu přijímati neustále více a více je chápali v jeho pravé podobě, a neustále jasněji a zřetelněji viděli odpor mezi světským zařízením a pravým křesťanským učáním.

Nemluvě již o církevních učitelích starého světa, jako byli: Tatianus, Clemens, Origenes, Tertullian, Cyprian, Lactantius a ostatní, — byl tento odpor i ve středověku chápán; v nové době stával se však stále zřetelnějším a vyjadřoval se v onom nesmírném počtu sekt, popírajících křesťanství nepřátelské zřízení státní s jeho nejvyšší stávající podmínkou — násilím a v přerozmanitých humánních učeních, třeba i v takových, která se ani za křesťanská nepovažovala, která všechna

(jako i v posledním čase zvláště rozšířené socialistické, kommunistické a anarchistické učení) nejsou nic jiného, než násilí zavrhuující jednostranné vyjádření křesťanského uvědomění v jeho pravé podobě.

V tom, že národy křesťanského světa přijaly v ukrytém, převráceném vzhledě ono učení, jež ve svém pravém významu nevyhnutelně musí zničiti onen pořádek života, v němž oni žijí a kterého se nechtějí vzdáti — v tom spočívá příčina utrpení křesťanských národů. Však ono veliké blaho spočívá v tom, že oni, přijavše ve znetvořené podobě křesťanství, obsahující v sobě ukrytou před nimi pravdu, jsou nevyhnutelně nyní nuceni přijímati křesťanské učení nikoliv ve znetvořené formě, nýbrž v pravém jeho utváření, v němž ono neustále více a více se vyjasňuje a nyní již úplně přichází na světlo a jež jediné pouze může spasiti lidi před tím ubohým stavem, v němž oni se nacházejí.

HLAVA VII.

Hlavní příčina špatného zařízení našeho světa je lživá víra.

* * * *

Musíme se velice pozorně ke svým veřejným záležitostem chovati; musíme býti připraveni své náhledy změnit, starých náhledů se vzdáti a přivlastniti si nové. Musíme se vzdáti předsudků a zcela volným duchem mysliti. Námořník, jenž jedny a tytéž plachty napíná, aniž by změnu větru pozoroval, nedosáhne nikdy přístavu.

* * * * *Henry George.*

Stačí přímo a prostě přijmouti učení Krista, abychom ten strašný podvod poznali, v němž my všichni a každý jednotlivec z nás žije.

řesfanské učení ve svém pravém významu, jak ono v novější době stále zřetelněji vystupuje, spočívá v tom, že bytí lidského života jest vědomý, vždy

více a více se projevující výraz z onoho všeobecného principu, jehož působení se zračí jako láska, a že právě proto jsoucnost lidského života a nejvyšší zákon, mající nás vésti, je opět právě láska.

Že láska je důležitou a blahodárnou podmínkou lidského života, bylo uznáváno všemi náboženskými učenými starověku. Ve všech učeních: egyptských mudrců, brahmanů, stoiků, buddhistů, taossistů atd. pohlíží se na svornost, soustrast, milosrdenství, dobročinnost a vůbec na lásku jako na hlavní ctnosti. Požadavek lásky dosáhl nejvýše stojícími náboženskými učenými takového vysokého stupně, že dokonce láska ke všemu žijícímu a odplácení dobrým za zlé bylo ceněno, a to hlavně u taossistů a buddhistů.

Však žádné z těchto učením nepostavilo tuto ctnost za základ života, za nejvyšší zákon, mající býti nejen hlavním, avšak i jediným vodítkem života lidí, jak je to právě u nejpozdějšího ze všech náboženských učením — totiž u křesťanského. Ve

všech předkřesťanských učeních byla sice láska uznávána za ctnost, ne však pro to, pro co ona byla uznávána v křesťanském učení, t. j. metafysicky — za základ všeho, a prakticky — za nejvyšší zákon lidského života, t. j. za takový zákon, který nepřipouští v žádném případě výjimky.

Křesťanské učení není nové a zvláštní u porovnání s učením starověku; ono jest pouze zřetelnějším a určitějším výrazem oné podstaty lidského života, který byl vycifován a nejasně kázán od předcházejících náboženských učeních. Zvláštnost křesťanského učení spočívá v tomto vztahu jen potud, pokud ono jako nejpozdější jsoucnost zákona lásky a z toho vyplývající vodítko života jasněji a určitěji přivedlo k rozmachu.

Křesťanské učení o lásce není tedy jako v dřívějších učeních hlásání určité ctnosti, nýbrž stanovení nejvyššího zákona lidského života a z toho vyplývajícího vodítka způsobu života. Učení Krista dokazuje, proč tento zákon jest nejvyšším zá-

konem lidského života a s druhé strany poukazuje opět na řadu skutků, které člověk má aneb nemá dělati, aby seznal pravost této nauky.

V křesťanském učení zvláště jasně a určitě jest vytčeno, že vyplnění tohoto zákona, jelikož je to nejvyšší zákon, nepřipouští žádné výjimky, jako v učeních dřívějších — že láska, vytčená tímto způsobem, jest pouze tehdy skutečnou láskou, když nepřipouští žádných výjimek a úplně stejným způsobem objímá jak jinověrce, tak i vrahy, nenávidící nás a činící nám zlo.

V tomto výkladu, proč tento zákon — jest nejvyšším zákonem životním u lidí a v přesných ustanoveních nevyhnutelně z toho vyplývajících činů, — v tom pozůstává ten krok ku předu, který křesťanské učení vykonalo, — v tom spočívá hlavní jeho význam a blahodárnost.

Vysvětlení, proč tento zákon je nejvyšším zákonem života, zvláště jasně ukazují epištoly sv. Jana:

»Nejmilejší, milujmež jedni druhé; neboť láska od Boha jest, a každý, kdož miluje, z Boha se narodil a zná Boha. Kdož nemiluje, nezná Boha, neboť Bůh jest láska. Boha žádný nikdy nespatriil; ale milujmež jedni druhé, neboť Bůh v nás přebývá a láska Jeho dokonalá jest v nás. A my jsme poznali a uvěřili o lásce, kterouž Bůh má k nám. Bůh jest láska, a kdo v lásce přebývá, v Bohu přebývá, a Bůh v něm. My víme, že jsme přeneseni ze smrti do života, nebo milujeme bratří. Kdož nemiluje bratra, zůstává v smrti.«

Prvé posláni Jana IV. 7., 8., 12., 16.; III. 14.

Celé toto učení spočívá v tom, že to, co my nyní nazýváme svým, naším životem, jest ohraničený v nás naším tělem božský princip, projevující se v nás láskou, a že proto také nejpravdivější, božský, volný život každého člověka projeví se v lásce.

Z tohoto pochopování zákona lásky vyplývající vodítka v konání, nepřipouště-

jící žádných výjimek, jest vyjádřeno na mnohých místech evangelia, zvláště pak zřetelně a určitě ve čtvrtém přikázání kázání na hoře:

»Vy slyšeli jste, co bylo řečeno: oko za oko, zub za zub [Mojžíš 21., 14.]; já však pravím vám, neprotivte se zlému« — řečeno na 38. str. V. hl. Matouše. Ve verších pak 39.—40. praví se zřetelně a určitě, — jako by se ony výjimky, které se mohou objeviti při vykonávání zákona lásky, již napřed předvídaly, — že není a ani nemůže býti žádných podmínek, při nichž by bylo možné nějaké uchýlení se od nejjednoduššího a nejvyššího požadavku lásky: totiž nečiniti bližnímu to, co nechceš, by se činilo tobě.«

Praví se: »Kdo udeří tebe v pravou tvář, nastav jemu také druhou, a když se někomu zachce s tebou se souditi a vzíti tobě košili, dej mu i plášť,« t. j. — že vykonané nad tebou násilí nemůže opravňovati násilí s tvé strany. Tato nepřípustnost, odchylka od zákona lásky, ospra-

50

vedlňovati skutky jiných lidí jest ještě jasněji a určitěji vyjádřena v posledním přikázání v kázání na hoře, přímo ukazující na ony obvyklé lživé výklady, při nichž by bylo možné případné porušení zákona:

»SLYŠELI JSTE, ŽE ŘEČENO BYLO: MILOVATI BUDEŠ BLIŽNÍHO SVÉHO, A NENÁVIDĚTI BUDEŠ NEPŘÍTELE SVÉHO. ALE JÁ PRAVÍM: MILUJTE NEPŘÁTELE SVÉ, DOBROŘEČTE TĚM, KTEŘÍŽ VÁS PROKLÍNAJÍ, DOBŘE ČIŇTE NENÁVIDÍCÍM VÁS, A MODLETE SE ZA TY, KTEŘÍŽ VÁS UTISKUJÍ A VÁM SE PROTIVÍ; ABYSTE BYLI SYNOVÉ OTCE VAŠEHO, KTEŘÝŽ JEST V NEBESÍCH; NEBOŤ SLUNCI SVÉMU VELÍ VYJÍTI PRO DOBRÉ I ZLÉ, A DĚŠŤ DÁVÁ I PRO SPRAVEDLIVÉ I NESPRAVEDLIVÉ. NEBO MILUJETE-LI TY, KDOŽ VÁS MILUJÍ, JAKOU ODPLATU MÁTE? ZDALIŽ I PUBLIKÁNI TĚHOŽ NEČINÍ? A BUDETE-LI POZDRAVOVATI TO-

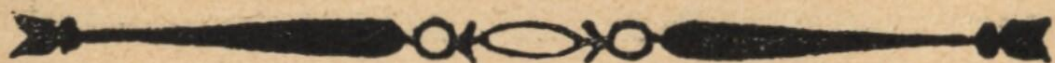

LIKO BRATRŮ SVÝCH, COŽ OB-
ZVLÁŠTNÍHO ČINÍTE? TOTÉŽ I PU-
BLIKÁNI ČINÍ. BUĎTEŽ VY TEDY DO-
KONALÍ, JAKO OTEC VÁŠ, KTERÝŽ
JEST V NEBESÍCH, DOKONALÝ JEST.«

Matouš V. 43.—48.

Hle, toto je uznání zákona lásky za nejvyšší zákon lidského života a toto jasně vyjádřené vodítko v konání, vyplývající z křesťanského učení o lásce, jež stejnou měrou obrací se proti vrahům, proti lidem nenávidícím, urážejícím a pronásledujícím vás, tvoří onu zvláštnost v učení Kristově, která — dávajíc učení o lásce a vyplývajícímu z něho vodítku životního pořádku určitý, přesný význam — nevyhnutelně způsobuje nejen u křesťanských, ale u všech národů světa úplné převrácení stávajícího životního pořádku.

V tom spočívá i hlavní význam křesťanského učení v jeho pravém smyslu a jeho hlavní rozdíl od učení dřívějších; v tom spočívá pokrok v uvědomění lidstva, způsobený křesťanským učením.

Tento pokrok spočívá v tom, že všechna dřívější náboženská a morální učení o lásce, přiznávající, jak ostatně ani nemohlo jinak býti, blahodárnost lásky pro lidské žití, připustila současně možnost takých poměrů, při nichž plnění zákona lásky nestávalo se nutnou povinností a mohlo býti obcházeno. Avšak jakmile zákon lásky přestal býti nejvyšším, nezměnitelným zákonem v životě lidí, bylo vše dobrodiní zákona zničeno a nauka o lásce sváděla pouze k ničemu nezavazujícím krasořečnickým kázáním a slovům, zanechávajícím charakter života národů úplně tímž, jakým byl i před učením o lásce, t. j. pouze na násilí vystavěný. Křesťanské učení v jeho pravém smyslu, přiznávajíc zákon lásky za zákon nejvyšší a zavržením jakýchkoliv výjimek při upotřebení v životě, zničilo tímže přiznáním každý násilný čin a následovně nemohlo nezavrhnouti celý na násilí zbudovaný pořádek světa.

Právě tento nejdůležitější význam učení byl lidem od lžikřesťanství zastřen, které učení o lásce nepovažovalo za nejvyšší zákon lidského života, ale právě jako v předkřesťanských učeních, pouze za jakési pravidlo ve vedení života, které jest prospěšno pozorovati, nestojí-li ovšem žádné překážky v cestě.¹⁾

HLAVA VIII.

Základem staré lidské společnosti bylo — násilí a pohrdání ke vzájemnému souhlasu; základem naší doby jest — rozumný a svorný souhlas a zavrhování násilí.

* * * *

Lidé tak si zvykli udržování vnějšího pořádku v životě prostřednictvím násilí, že život lidí bez upotřebení násilí zdál by se jim nemožným. A mezi tím, co lidé násilím (alespoň zjevně) spravedlnost uskutečňují, musí přec titíž, kteří tak činí, věděti, z čeho spravedlnost pozůstává,

¹⁾ Srovnej přílohu č. 2.

a sami spravedlivými býti. Pakliže však jedni lidé mohou věděti, z čeho pozůstává spravedlnost, a mohou býti spravedlivými, proč nemohou pak všichni lidé to věděti a rovněž býti spravedlivými?

* * * *

Když člověk pozná a pocítí Boha ve své duši, tu pozná a pocítí svoje splynutí se všemi lidmi světa.

* * * *

Duševně — jsou všichni lidé blízce příbuzni — bratry. Všichni — děti jednoho Otce, a tudíž je nepřírozené, nemilovati svého bližního.

* * * *

Divíme se někdy, jak může člověk tak strašné, nerozumné, náboženské, politické a vědecké zásady hájiti. Hledejme a nalezneme, že obhazuje svoje zájmy.

K

ristovo učení ve svém pravém významu spočívá v uznávání lásky nejvyšším zákonem života a nemohoucím tudíž dopustiti žádných výjimek.

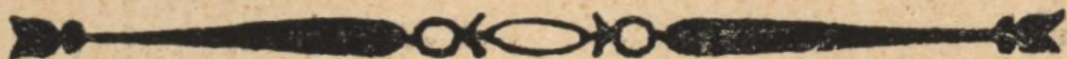
Křesťanství, t. j. učení o zákonu lásky, připouštějící jménem jiných zákonů výjimky ve formě násilí, je právě takový nesmysl, jako chladný oheň nebo vřelý led.

Zdá se zřejmým, že když jedni lidé, vzdor svému přiznání dobročinnosti lásky, jménem jakéhokoliv dobře myšleného cíle do budoucnosti mohou dopustiti nutnost mučení aneb usmrcování jiných, tu opět s tímž právem mohou druzí, rovněž jménem nevyhnutelnosti budoucího blaha, mučení a vraždy druhých lidí přiznávati. Zdá se tedy jasným, že dopuštění i nejmenší výjimky od požadavků vyplnění zákona lásky mohlo by zničiti celý ten význam, smysl a dobročinnost tohoto zákona stojícího v základě i každého náboženského

i každého mravního učení. Toto se zdá tak jasným, že jest trapno to dokazovati; zatím však lidé křesťanského světa, jak přiznávající sebe věřícími, tak i počítající se mezi nevěřící, avšak uznávající mravní zákon — ti i druzí pohlížejí na učení o lásce, která zavrhuje každé násilí, a zvláště na princip z tohoto učení vyplývající o neodplácení zlem za zlo jako na něco fantastického, nemožného a v životě vůbec neupotřebitelného.

Je pochopitelno, že vládnoucí lidé mohou říkati, že bez násilí nemůže býti žádného pořádku zdravého života, vyrozumívajíce totiž pod slovem »pořádek« takové zařízení v životě, při němž několik málo osob může v nadbytku požívatí plodů námahy jiných, a pod slovem »zdravý« život — nerušené pokračování v tomto životě. Třeba že jest nespravedlivým to, co oni říkají, přec jest to pochopitelno, neboť zničení násilí neoloupí je pouze o možnost stále tak žíti, jak oni žijí, nýbrž

odsuzuje i celou ode dávna stávající ne-
spravedlivost a divokost jejich života.

Však zdálo by se, že pracujícím lidem již není třeba toho násilí, které oni, ačkoliv se to zdá býti nepochopitelným, často sami nad sebou si dělají a pod ním pak trpí. Vždyť násilí vládnoucích nad pokořenými není přímé, bezprostřední násilí člověka silného nad slabším a většího počtu vůči menším, stem nad dvaceti atd. Násilí vládnoucích se udržuje, jako se jenom může udržovati násilí menšiny nad většinou obratnými a bystrozrakými lidmi už od pradávna zavedeným podvodem, následkem kterého lidé v zájmu blízké a zřejmě nepatrné jim výhody nejen ty největší výhody oželí, nýbrž dokonce i svobodu tratí a vydávají se nejstrašnějšímu strádání. Jsoucnost tohoto podvodu již před čtyřiceti lety byla ukázána francouzským spisovatelem La-Boetle ve stati »Dobrovolné otroctví«.

Hle, co píše:

»Ne zbraně a ne ozbrojení lidé — pěší i na koních — ochraňují tyrany, nýbrž, jakkoli je těžko tomu uvěřiti — tři aneb čtyři lidé udržují moc tyrana a drží pro něho i celou zemi v otroctví. Kruh důvěrníků tyranových pozůstával vždy pouze z pěti aneb šesti osob; tito lidé opět sami vetřeli se v jeho důvěru, aneb byli jím samým povoláni, by byli spoluúčastníky jeho divokosti, kumpány v radovánkách, jeho náhončími v loupežích a pořadateli jeho rozkoší. Těchto šest mívá opět šest set lidí, nacházejících se pod jejich vládou a stojících opět v tomtéž poměru k tyranům. Těchto šest set má pod sebou ale šest set tisíc, které oni povýšili a kterým svěřili správu provincií aneb peněžních ústavů, aby sloužili jejich prospěchářství a krutosti. A za těmito stojí ještě větší družina. A ten, jenž má chuť rozetnouti tento uzel, pozná, že nejen šest tisíc, nýbrž statisíce, ba miliony tímto řetězem jsou zkovány k tyranovi. Proto rozmnožil se počet úřednictva, kteřížto všichni podporují tyran-

ství. A všichni zaujímající tyto úřady mají při tom svůj prospěch a tímto prospěchem jsou připoutáni k tyranovi; a lidí, jimž je toto tyranství prospěšno, jest takové množství, že jich bývá téměř tolik, kolik je těch, kteří touží po svobodě. A právě, jako praví lékař, že, je-li na našem těle zraněné místo, pak ihned se na něm hromadí všechny špatné šťávy, rovněž tak ke vládci, jakmile se stal tyranem, hromadí se všechno zlé, všechn vyvrhel státu, hromada zlodějů a pacholků, k ničemu jinému, leč ku vykořisťování a hrabivosti způsobilých — aby brali podíl při dělení kořisti a pod ochranou velkého tyrana byli tyrany malými.«

»Tyran tedy si podmaňuje své poddané pomocí druhých a bývá chráněn těmi, před kterými, kdyby nebyli mizerové, musil by se chrániti. Však jak se říká: »ku štípání dříví dělají klíny z téhož dřeva«, rovněž podobají se ochránci tyranů těm, před kterými ho oni mají chrániti. Stává se, že oni někdy i pod ním trpí;

60

však tito Boha se spustivší, ztracení lidé jsou hotovi snášeti zlo, jen když mohou zlo působiti ne snad těm, kteří jim zlo způsobují, nýbrž těm, kteří zlo snášejí a nemohou se mu vyhnouti.«

Hle, z tohoto podvodu, který se v národu tak zakořenil, že titíž lidé, kteří jen násilím trpí, ospravedlňují je, ba požadují ho pro sebe jako něco nutného a dokonce sami ho upotřebují jeden nad druhým — z tohoto vžitého podvodu, stavšího se téměř již druhou přirozeností, vzniká toto úžasné pomatení lidí, následkem jehož lidé, nejvíce jím strádající, sami ho podporují.

Zdálo by se, že pracující lidé, nemající žádných výhod z vykonávaného nad nimi násilí, konečně prohlédnou ten podvod, jímž jsou obklopeni, a tím nejprostším a nejlehčím způsobem se z něho vysvobodí: totiž zastavením svého účastenství na tom násilí, které jen, díky jejich vlastnímu spoluúčinkování, může býti nad nimi provozováno.

Zdalo by se jasným, že nemůže býti nic prostšího a přirozenějšího, než, že dlouhými věky, beze všeho užitku, násilím trpící pracující lidé, především venkovští, kteří nejen v Rusku, ale i v celém světě tvoří většinu, konečně pochopí, že trpí svojí vlastní vinou, že vlastnické právo na pozemek a zemi nepracujícího majitele, čímž oni nejvíce strádají, že toto jimi samými v podobě policistů a úředníků a vojáků se udržuje; — že rovněž tak i všecky daně, přímé i nepřímé, jen jimi samými jsou vymáhány, a sice starosty, výběrčími daní, policisty a vojáky. Zdalo by se, že pracující lidstvo to tak prostě pochopí a řekne těm, které ono považuje za své vládcy: »Nechte nás na pokoji. Když své císaře, presidenty, generály, soudce, biskupy, professory a veliké učence, vojska, námořní armády, university, balety, synody, konservatoře, vězení, šibenice, guillotiny — potřebujete — dosáhněte jich vy sami, shromážděte peníze mezi sebou, suďte, odsuzujte samy

sebe do vězení, vražděte lidi válkami, však dělejte je vy sami, nás ponechte v klidu, neboť my z toho všeho ničeho nepotřebujeme, a my nechceme bráti více podílu na všech těch pro nás tak neúčinných a hlavně tak odporných činech.«

Co by bylo přirozenějšího nad to? A zatím pracující lidé a zvláště pak venkovští, kteří jak v Rusku, tak i v kterékoliv jiné zemi ničeho takového nepotřebují — nečiní ničeho podobného, a jedni, velká většina, pokračuje v trápení sama sebe tím, že provádějí proti nim samým zavedené požadavky, sami mezi policii vstupují a působí jako výběrčí daní a vojáci; jiní opět, a to menšina, proto, by se zbavili násilí, podnikají časem, jsou-li toho schopni, revoluce, násilnosti proti těm lidem, pod jejichž násilím trpí, t. j. hasí oheň ohněm a rozmnožují tím pouze násilnosti nad sebou samými.

Proč jednají lidé tak nerozumně?

Proto, že následkem dlouhotrvajícího podvodu již nerozeznávají souvislost mezi

jejich potlačováním a vlastním spoluúčinkováním.

A proč nerozeznávají lidé tuto souvislost?

Neustále z téhož důvodu, z něhož všechna bída lidí vyplývá, z toho důvodu, že tito lidé nemají žádné víry a bez víry mohou býti lidé vedeni pouze prospěchářstvím, a člověk vedený pouze prospěchářstvím — nemůže býti ničím jiným, než podvodníkem, aneb podvedeným.

Z toho pak vyplývá i onen tak zřetelně překvapující zjev, že vzdor zřejmé škodě násilí, vzdor poznání podvodu, v němž jsou pracující lidé za našich časů jím obklopeni, vzdor veřejným nářkům na spravedlnost, pod níž oni trpí, vzdor všem revolucím, majícím za cíl zničení násilí — že vzdor tomu všemu pracující lidé, ohromná většina všech lidí, nejen že se podrobují násilí, nýbrž i ještě je podporuje a sebe sama znásilňuje proti svému zdravému rozumu a svému vlastnímu prospěchu.

Jedni z nich, nesmírná většina dělnictva, podržela si ze zvyku dřívější lžikřesťanské učení, nevěříc však v ně a uznávajíc pouze ono staré: »oko za oko, zub za zub«, a na oné větě založený pořádek státní; jiní opět, všichni civilisací dotčení dělníci (zvláště v Evropě), zapírající sice každé náboženství, nevědomky však v hlubině duše věřící — věří ve starý zákon: »oko za oko, zub za zub«, a nemohouce ničeho jiného konati, podrobují se v tom, že tento zákon následují a vzdor tomu stávající pořádek nenávidí, snažíce se zničiti násilí nejrozmanitějšími násilnými prostředky.

Prví, největší část dělnictva, lidí to nevzdělaných, nemohou svůj stav změnit, neboť oni, následkem své víry ve státní pořádek, nemohou odřici své účasti ve vykonávání násilí; druzí pak, nevěřící, civilisovaní dělníci, sledující pouze různá politická učení, nemohou se násilí sprostiti, neboť oni sami se snaží zničiti je násilím.¹⁾

¹⁾ Srovnej přílohu č. 3.

HLAVA IX.

Divoký instinkt válečného vraždění byl během tisíciletí tak kultivován a podporován, že zapustil hluboké kořeny do lidských mozků. My můžeme jenom doufat, že lidstvo, které bude lepší než dnešní, bude uměti osvoboditi se od tohoto děsného zločinu. Co si však pomyslí tehdy ono lepší lidstvo o té tak zvané zjemnělé civilizaci, na niž my jsme tak pyšni? Nu, asi totéž, co myslíme si my o starých Mexikánech a jejich kanibalismu, ač byli současně i bojovní i zbožní i dobytkové.

* * * *

Letourna.

Válka bude odstraněna pouze tehdy, až lidé nebudou přijímati více účasti na násilnostech a budou připraveni snášeti to pronásledování, jemuž se budou musiti za to podrobiti. Tento jediný prostředek zničí vojnu.

* * * *

Tažte se většiny křesťanů, v čem spočívá to hlavní zlo, od něhož Kristus lidstvo osvobodil, a oni řeknou: v pekle,

ve věčném ohni, v trestech onoho světa. Následovně tomu věří, že vykoupení jest něco takového, co může jiný pro nás učiniti. Slovo »peklo«, které tak málo nalézáme v písmě sv., přineslo následkem špatného vykládání křesťanstvu mnoho škody. — Lidé unikají vnějšímu peklu, zatím co ve skutečnosti peklo v sobě nosí, jehož se mají více báti než všeho jiného. Vykoupení, kterého člověk především potřebuje, a jež mu opět mír přinese — to jest vykoupení od zlého ve své vlastní duši. Stává něco, co jest daleko horší, než zevnější trest. To jest hřích — stav duše, povstávající proti Bohu, stav duše obdařené božskou silou, jež se však násilím podrobila zvířecím choutkám — duše, jež žijíc v nahlížení Boha, obává se hrozeb aneb zlosti člověka a slávu staví do popředí před klidným poznáním ctnosti. Není horšího zla než toto.

A toto — jest to, co zatvrzelý člověk běře s sebou do hrobu. To jest to, čeho se musíme báti.

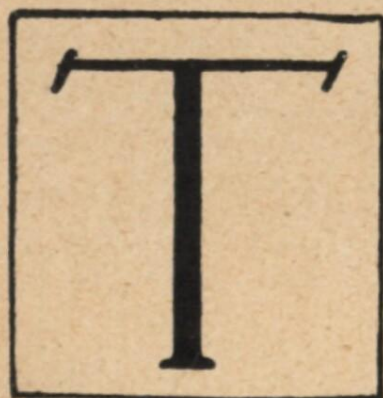
Nalézti vykoupení, v nejvyšším smyslu toho slova, znamená zvednouti kleslého ducha, hojiti chorobnou duši, navrátiti jí volnost myšlenek, svědomí a lásky. V tom spočívá ono vykoupení, pro které člověk zemřel.

Pro toto vykoupení byl nám dán duch svatý a na onom vykoupení jest založeno pravé učení křesťanské. *Channing.*

* * * *

Zdálo by se lehkým říci pravdu, však jak mnoho k dosažení toho je vnitřní práce zapotřebí.

Stupeň pravdivosti člověka naznačuje též stupeň jeho mravní dokonalosti.

Tak tomu bylo po dlouhou dobu, tak se to děje ještě dnes v celém křesťanském i nekřesťanském světě. Však myslím, že nyní, zejména nyní po žalostné, hloupé ruské revoluci a zvláště po jejím brutálním potlačení nesmyslnou kru-

tostí, že Rusové, kteří jsou méně civilisováni, než jiní národové, t. j. jsou méně duševně zkažení a zachovali si ještě sice nejasné, však hluboké pochopení jsoucnosti křesťanského učení, Rusové, a především zemědělstí dělníci konečně musí pochopiti, kde leží prostředek záchrany, a první počnou ho upotřebovati.

Tento prostředek záchrany byl již delší dobu lidstvem tušen a toužebně očekáván, v posledním čase neustále víc a více vniká do vědomí lidí a počíná býti již upotřebován.

V jednom gubernském městě zasedá vojenský soud. V pokoji stojí stůl, na stole zrcadlo s dvojitým orlem nahoře a tištěnými písmeny dole, leží zákonníky a pečlivě složené, popsané archy papíru s tištěnými nadpisy. Za stolem na prvním místě sedí silný muž ve vojenské uniformě s prýmkou a křížem kol krku, s moudrou, dobrosrdečnou tváří, jež jeví nyní na sobě pohnutí, neboť on právě nyní výtečně posnídal a obdržel uspokojivou zprávu

o zdraví svého nejmladšího dítěte. Vedle něho sedí jiný důstojník, německého původu, nespokojený svým jmenováním a přemýšlející právě o raportu, který podá náčelníkovi. Na třetím místě sedí zcela mladý důstojník, hejsek a veselý člověk, který právě u plukovníka duchaplný vtip udělal a rozveselil všechny. Vzpomíná si nyní na onen vtip a sotva zřetelně se usmívá. Nesmírně rád by si zakouřil cigaretu — a netrpělivě očekává přestávku. U zvláštního stolu sedí sekretář. Před ním leží hromada papíru a on je pouze jedinou starostí naplněn, aby na první vyzvání předsedy podal žádaný papír.

Dva mladí lidé: prvý, sedlák z penserské gubernie, druhý občan města Ljubina, oba odění ve vojenskou uniformu přivádějí třetího, ještě zcela mladého člověka, rovněž oděného ve vojenský plášť.

Mladý člověk jest bledý; na soudce vrhl pouze jediný pohled a nyní upřeně pohlíží před sebe. Tento mladý člověk již tři roky byl uvězněn za to, že se zdráhal složiti

přísahu a odpíral vstoupiti do vojenské služby. Aby se ho zbavili, navrhli mu po tříletém uvěznění, aby složil přísahu, neboť pak jako voják, prodlevší tři roky ve službě, třeba by byl jen ve vězení, mohl býti osvobozen. Však mladý muž i v kostele řekl totéž, co řekl po svém příchodu — že jako křesťan nemůže ani přísahati, ani býti vrahem. Za toto nové zdráhání stojí opět před soudem.

Sekretář pročítá papír, jenž se nazývá obžalobou. Na něm stojí, že mladý člověk se zdráhal obsah žaloby přijmouti a považoval vojenskou službu za hřích. Dobrosrdečný předseda se táže:

»Doznáváš svoji vinu?«

»Vše, co je zde řečeno, jsem udělal a řekl; však vinným sebe neuznávám,« trhaně a chvějícím se hlasem mluví mladý člověk.

Předseda kývá hlavou na znamení, že odpověď souhlasí, nahlédne do papíru a táže se:

»Co můžeš uvést na vysvětlení svého zdráhání?«

»Zdráhal jsem se a zdráhám se proto, že považuji vojenskou službu za hřích... za odpor učení Kristova.«

Předseda je rovněž s tím spokojen a přesvědčivě kývá hlavou.

»Vše je v pořádku. Máš ještě něco k uvedení?«

Mladý muž s chvějící se dolní čelistí mluví o tom, že v evangeliu se praví, že nejenom vražda jest zakázána, nýbrž i každý zlý pocit k bratru.

Předseda jest i s tímto srozuměn. Němec se nepokojně mračí, mladý důstojník, pozvednuv hlavu, pozorně naslouchá, jako něčemu novému a velice zajímavému.

Obžalovaný mluví čím dále vzrušeněji o tom, že přísaha jest přímo zakázána, a že by se cítil vinným, kdyby se byl nezdráhal, a že on i nyní je hotov...

Předseda ho přerušuje, neboť nalézá, že obžalovaný nemluví k věci, a tudíž hovoří zcela zbytečně.

Po obžalovaném předvolávají se svědci. Svědky jsou — plukovník a strážmistr.

Plukovník bývá obyčejně předsedovým spoluhráčem ve vintu, náruživý hráč a mistr ve hře, šikovatel, obratný, hezký, úslužný polský šlechtic a horlivý čtenář románů. Vchází i kněz, již starší muž, jenž právě vyprovázel svoji dceru se zetěm a vnuky, příšedším k němu na návštěvu a jenž byl nyní ve špatném rozmaru, následkem nedorozumění se svojí ženou, která byla nespokojena, že dal dceři koberec, který jí nechtěla dáti.

»Přičiňte se, ctihodný otče, pohnouti svědky ke přísaze a upamatovati je, že za nepravdivou výpověď jsou Bohu zodpovědni,« obrací se předseda k duchovnímu.

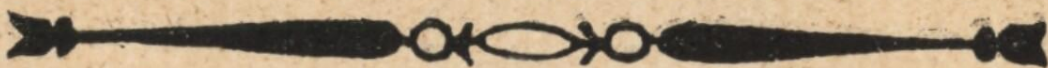
Kněz obléká na sebe epitrachil, béře kříž a evangelium a mluví obvyklá slova přísahy. Pak přijme přísahu od plukovníka. Plukovník zvednuv rychlým pohybem dva čisté prsty, které výtečně zná předseda ze hraní karet, opakuje po du-

chovním slova přísahy a mlaskavě líbá, jako by mu to činilo potěšení, kříž a evangelium. Po plukovníkovi přichází i katolický kněz a rovněž tak rychle přijímá přísahu od hezkého šikovatele.

Soudci klidně a vážně vyčkávají konce. Mladý důstojník vyšel ven, aby udělal několik tahů z cigarety, a vrací se opět v čas, aby poslouchal výpovědi svědků.

Svědci vypovídají totéž, co obžalovaný. Předseda vyjadřuje své uspokojení. Pak povstává stranou sedící důstojník — žalobce. Přistoupí ke svému stolku, překládá rozložené na něm papíry s místa na místo a počíná hlasitě mluvit. Líčí jasně a plynně, co mladý muž učinil, a opakuje, co všichni soudci znají, a co sám obžalovaný právě řekl, nejen neutajuje to, pro co jej obviňují, ale naopak, snaží se ještě žalobu sesílit. Žalobce mluví o tom, že žalovaný, jak sám doznává, nenáleží k žádné straně, že rodiče jeho jsou pravoslavní, a že proto zdráhání se vstoupiti do vojenské služby má původ pouze v jeho

tvrdohlavosti. A že tato tvrdošíjnost jak obžalovaného, tak i u podobně pobloudilých a tvrdošíjných lidí, přiměla vládu k ustanovení přísných trestů proti takovým lidem, takových, které dle jeho mínění měly by se i upotřebiti v nynějším případě. Pak mluví obhájce něco úplně zbytečného. Potom vzdálí se všichni. Obžalovaného přivádějí opět a vchází i soud. Soudci se posadí a ihned opět povstanou, a předseda, aniž by se na obžalovaného podíval, prohlašuje klidným, jasným hlasem usnesení soudu: obžalovaný, jenž již tři léta trpěl, poněvadž se nechtěl považovati za vojáka, odsuzuje se — předně ku výluce z armády a ku ztrátě občanských práv, a za druhé k zařazení do trestaneckého oddělení na 4 roky.

Potom odvádějí vojáci mladého muže do vězení, a všichni účastníci jdou za svým obvyklým zaměstnáním a radovánkami, jako by se nestalo nic zvláštního.

Pouze mladý člověk, onen náruživý kuřák, pocítuje jakýsi podivný, znepoko-

jující pocit, jehož se nemůže zbaviti, při neustále se vracejících, ušlechtilých, silných a nepopíratelných slovech, jež on mluvil s takovým zanícením. Při poradě soudců zachtělo se tomuto mladému důstojníku nesouhlasiti s usnesením starších, avšak zarazil se a popletl, spolkl slinu a souhlasil. Večer u plukovníka, v přestávce mezi dvěma partiemi karet, kde se všichni shromáždili u čaje, přišla řeč na odsouzeného vojáka. Plukovník se vší určitostí se vyjádřil, že příčina všeho leží v nevzdělanosti; nalapají všelijaké pojmy a nevědí, kam to neb ono náleží, a z toho že vycházejí takové nestvůrnosti.

»Ne, strýčku, nesouhlasím s vámi,« vmísila se plukovníkova neteř, kursistka a sociální demokratka do rozhovoru.

»Energie a pevnost tohoto muže zaslouží obdivu. Můžeme jen litovati, že tato síla je špatně napravena,« dodala, myslíc při tom, jak užiteční by byli tací vytrvalí lidé, kdyby vystupovali ne za přežilé ná-
76

boženské fantasie, nýbrž pro vědecké sociální pravdy.

»Nu, ty jsi též taková známá revolucionářka,« směje se, řekl strýc.

»A mně se zdá,« nepřestáváje kouřiti, promluvil mladý důstojník, »že s hlediska křesťanství nemůžeme proti tomu ničeho míti.«

»Nevím sice, s jakého hlediska,« ostře řekl starý generál, »vím však, že voják musí býti vojákem a ne řečníkem.«

»A dle mého mínění je nejhlavnější,« řekl předseda soudu, směje se očima, »že, chceme-li dohráti všech šest partií, nesmíme mařiti zlatého času.«

»Kdo nedopil čaj, dostane ho na karetní stolec,« řekl pohostinský hospodář, a ihned jeden ze hráčů vycvičeným pohybem ruky rozprostírá vějířovitě karty na stůl. A hráči usedají...

V předsíni žaláře, kde vojáci spolu s odsouzencem očekávají rozkazy představeného, vede se tento rozhovor:

»Jak to přijde, že to ctihodný otec neví,« pravil jeden z konvojových vojáků. »Snad to nestojí v knihách.«

»Možná, ač to nechápou,« odpověděl odsouzený. »Kdyby to chápali, říkali by totéž. Kristus neporučil zabíjeti, nýbrž milovati.«

»Ano, tak je to. Je to podivné, ale hlavně těžké.«

»Nic není těžkého. Hle, já jsem nyní již tak dlouho seděl a ještě si posedím, avšak na duši je mi tak lehký a krásně, kéž to dá Bůh každému.«

Přišel i poddůstojník od vozatajstva, již nemladý člověk: »Nu, Semene,« obrátil se s úctou k trestanci, »odsoudili tě?«

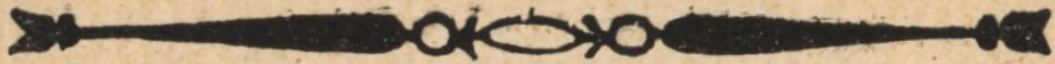
»Odsoudili.«

Poddůstojník potřásl hlavou.

»Ano, ano. Musíme trpěti.«

»Musilo tak býti, je to nutné,« odvětil s úsměvem trestanec, jsa pohnut zřejmě soucitem.

»Ano, ano, i Bůh trpěl a nám též poručil, avšak je to těžké.«

Po těchto slovech bystrým krokem mladého člověka vstoupil do předsíně hezký šikovatel. »Žádné rozmluvy se zde nepovedou. Marš do nového vězení.« Šikovatel byl obzvláště přísný, neboť obdržel rozkaz, dbáti na to, aby zajatec nepřicházel do styku s ostatními vojáky, neboť následkem těchto styků za ony dva roky, které zde poseděl, nabyli čtyři muži týchž názorů, zdráhali se dále sloužiti, byli souzeni a seděli nyní v různých vězeních.

HLAVA X.

Jest mnohem přirozenější, představit si lidskou společnost, vedenou rozumnými, užitečnými a ode všech uznanými pravidly, než takovou společnost, v níž žijí nyní lidé, podrobující se pouze násilí.

* * * *

Pro neuvědomělého člověka jest státní násilí — snůškou několika svatých zařízení, tvořících orgány živého těla, a nutnou podmínku lidského života. Pro člověka uvědomělého — pozůstává ono jen

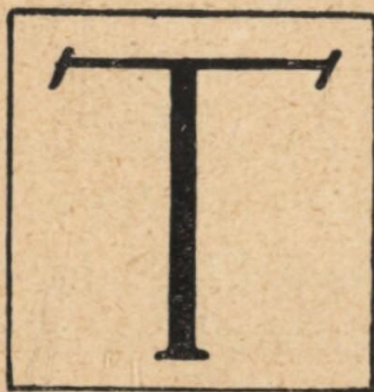
z mýlících se lidí, připisujících si nějaký fantastický význam, nemající žádného rozumného ospravedlnění, jež jejich přání násilím k uskutečnění přivádí. Pro člověka dospěvšího k uvědomění jsou to všichni mýlící se v podplacení lidé, znásilňující jiné lidi právě tak jako lupiči, kteří lidi na silnici přepadají a olupují. Stáří a velikost tohoto násilí, jeho organizace — nemohou na jsoucnosti této věci ničeho změnit. Pro člověka uvědomělého není ničeho takového, co se nazývá státem; a proto neexistuje proň také žádné ospravedlnování všech těch jménem státu prováděných násilí, a proto je též jeho spolupinnost na nich nemožna. Násilí vlády nezničí se pomocí vnějších prostředků, nýbrž pouze uvědoměním lidí, kteří dospěli k poznání pravdy.

* * * *

Jest možno, že pro někdejší stav lidstva bylo státní násilí nutné; snad je i nyní nutné, lidé však nemohou neviděti, nepředvídati toho stavu, při němž násilí

může pouze rušiti pokojný život lidí. A tím, že oni toto vidí a předvídají, nemohou lidé netoužiti po uskutečnění takového pořádku. Prostředek k uskutečnění tohoto pořádku je vnitřní zdokonalení se a neúčastenství v násilí.

o, co obžalovaný voják před soudem pravil, bylo již řečeno v nejprvnějších počátcích křesťanství. Ti nejspravedlivější a nejvášnivější otcové církve říkali totéž o neslučitelnosti křesťanství s nějakými nejzákladnějšími a naprosto nevyhnutelnými podmínkami státního pořádku — s vojskem, t. j. že křesťan nemůže býti vojákem — on nesmí býti připraven zabít, kohokoliv mu přikážou.

Křesťanská obec počátkem pátého století zcela určitě vyznávala ústy svých vůdců, že křesťanům je zakázána jakákoli vražda a následovně i vražda ve válce.

Tak, ve druhém století ke křesťanství přešedší filosof Tatianus považuje vraždu ve válce pro křesťana právě tak za nepřipustnou, jako každou jinou vraždu a válečný věnec slávy urážlivým pro křesťana. V tomtéž století praví Aphinagoras Athenský, že křesťané nejen že nesmějí vraždit, ale musí se i přítomnosti při vraždách vyhnouti.

Ve třetím století Kliment Alexandrijský dává za příklad pohanským »válečným« národům — »pokojný kmen křesťanů«. Však nejzřetelněji vyjádřil odpor křesťanů ku válce proslulý Origenes. Mluvě ke křesťanům užil slov Krista, že přijde čas, kdy lidé překují meče v kosy a oštěpy v pluhu a zcela zřetelně praví: »nepozvedáme zbraní proti žádnému národu, neučíme se umění válečnému — neb prostřednictvím Krista Ježíše stali jsme se dětmi pokoje.« Odpovídaje na obvinění křesťanů učiněné Celsem, že vymykají se vojenské službě (neboť dle mínění Celsova, kdyby římské císařství stalo se

82

křesťanským, pak by musilo nevyhnutelně zhynouti) — praví Origenes, že křesťané víc než ostatní bojují pro blaho Imperatora, neboť bojují pro něho dobrými činy, modlitbami a dobrým vlivem na lidi. Co se týče boje zbraní, je úplně správným, praví Origenes, že křesťané nebojovali současně s vojsky imperatorskými, a tudíž že by nešli bojovat ani v tom případě, kdyby je i Imperator nutil.

Rovněž tak určitě vyjadřuje se i Tertullian, současník Origenův, o nemožnosti, aby křesťané byli bojovníky: »nesluší se« — praví o válečné službě — »sloužiti současně ve znamení Krista i ve znamení ďábla — pevnosti světla i pevnosti temnoty. Jedna duše nemůže dvěma pánům sloužiti. A jak máme bojovati bez meče, který nám vzal sám Hospodin? Můžeme snad meče použiti, když řekl Hospodin, že každý, kdo vezme meč, mečem zahyne? A jak může syn pokoje vzíti účast v boji?«

»Svět řadí ve vzájemném prolévání krve,« dí proslulý Cyprian, »a vražda platicí za zločin, když se jí lidé jednotlivě dopustí, nazývá se ctností, děje-li se v masách.«

Ve čtvrtém století Laktantius praví opět totéž: »Nesmí býti žádných výjimek v zákoně božím, že je hříchem zavraždění člověka. Křesťanům je zakázáno nositi zbraň, neboť jejich zbraní — je pravda!«

V ustanoveních egyptské církve ve třetím století a v tak zvaném »Odkazu Boha našeho Ježíše Krista« je každému křesťanu bez výjimky pod hrozbou církevní klatby výslovně zapovězeno vstoupiti do vojenské služby.

V líčení života svatých nalézáme mnohé příklady křesťanských mučedníků, kteří v prvních stoletích muka vytrpěli pro zdráhání se vstoupiti do vojenské služby.

Tak na příklad Maxmilian, byv přiveden k soudu pro nevyplnění své vojenské povinnosti, na prvou otázku prokonsula, jak se nazývá, odpověděl: »mé jméno —

jest křesťan a proto nemohu bojovati.«
Vzdor tomuto vysvětlení byl zařazen mezi vojáky, avšak zdráhal se sloužiti. Tu mu bylo řečeno, že si má vybrati buď vykonání své vojenské povinnosti, aneb smrt. Odpověděl: »Raději zemru, neboť bojovati nemohu.« Byl vydán katům.

Marcellius byl setníkem v trojanské legii. Uvěřiv v učení Krista a přesvědčiv se, že vojna — je nekřesťanské dílo, před celou svojí legií sňal se sebe válečnou zbroj, vrhl ji na zemi a prohlásil, že stav se křesťanem, nemůže více sloužiti. Uvěznili ho, on však neustále tvrdil: »Křesťan nesmí nositi zbraň.« Byl popraven.

Hned po Marcelliovi zdráhal se sloužiti v téže legii slouživší Kossianus. Jeho rovněž popravili.

Za Juliana Apostaty zdráhal se Martian vyrostší v bojovném okolí a byv jím vychován setrvati i na dále ve vojenské službě. Na otázku danou mu císařem pouze řekl: »Jsem křesťan a proto nemohu bojovati.«

Při prvním všeobecném křesťanském shromáždění (roku 325) byl jasně stanoven přísný církevní půst pro ty křesťany, kteří opustivše vojenskou službu, opět se do ní vrátili. Doslovné znění tohoto usnesení v překladě, uznaném pravoslavnou církví, zní takto:

»Z boží milosti ku vykonávání víry povolání, kteří v prvním nátlaku horlivosti válečný pás odložili, avšak potom jako psi ku svým výkalům se navrátili... nechť jsou po deset let exkomunikováni a prosíce za odpuštění, nechť tři léta čtení písma v předsíni kostela poslouchají.«

Křesťanům, zůstavším ve vojsku, bylo povinností, nepřátel po dobu války nezabíjeti. Ještě ve čtvrtém století Vasil Veliký doporučí, aby se vojákům, provinivším se proti tomuto předpisu, po dobu tří let nepodávalo přijímání.

Tehdy nejen v prvních třech stoletích křesťanství, po dobu jeho pronásledování, nýbrž i v prvním čase vítězství křesťanů nad pohanstvím, když křesťanství bylo

prohlášeno za vládnoucí a státní náboženství, byl ještě mezi křesťany rozšířen náhled, že válka jest neslučitelnou s křesťanstvím. Ferrucius vyslovil to určitě a rozhodně a byl za to popraven: »Není dovoleno křesťanům ani ve spravedlivé válce krev prolévati, ba ani na rozkaz křesťanských císařů.« — Ve čtvrtém století kázal Lucifer, biskup z Caliarri, že největší blaho křesťanů — svoji víru — musí obhajovati — ne vraždou druhých, nýbrž svou vlastní smrtí. — Paulicius, biskup nolánský, zemřelý roku 431, ještě hrozil každému věčnými mukami, kdo by sloužil cesaru se zbraní v ruce.

Tak tomu bylo v prvých čtyřech stoletích trvání křesťanství. Za Konstantina objevil se kříž již na praporech římských legií. A v roce čtyřstém šestnáctém bylo vydáno nařízení, že nemají se pohané více bráti do armády. Všichni vojáci stali se tedy křesťany, t. j. všichni křesťané až na nepatrné vyjimky Krista zapírali.

A od té doby, po uplynutí 15 století, ona prostá, nepopíratelná a zřejmá pravda, že křesťanská nauka je neslučitelná s ochotou na přání jiných lidí násilí všelikého druhu a vraždy vykonávati v takovém rozsahu, byla zatajena před lidmi, a pravý náboženský cit tak velice zeslaben, že lidé, jedna generace za druhou uznávajíc křesťanskou víru dle jména, žije a umírá, dovoluje vraždění, snaží se bráti podílu na něm, provádí je a bere z něho užitek.

Tak přecházela století. Jako na posměch křesťanství podnikala se křižácká tažení, jménem křesťanství prováděly se nejděsnější zločiny a několik těch málo lidí: manicheové, montanisté, kathareové a jiní, kteří podrželi si základní myšlenku křesťanství nepřipouštějící násilí, vzbuzovalo u většiny lidí pouze opovrhování a pronásledování.

Ale pravda ničí ponenáhlu jako oheň všecky zakrývající ji clony, vystupuje počátkem minulého století stále jasněji a

určitěji před lidmi a bezděčně poutá na sebe pozornost.

Tato pravda se projevila na mnoha místech, zvláště však zřejmě ukázala se počátkem minulého století v Rusku. Těchto projevů jejich bylo již skutečně velice mnoho, nezanechaly však nikdy za sebou žádných hlubších stop.

Jen některé z nich jsou nám známy.

HLAVA XI.

V roce 1818« — jak píše kavkazský generální gubernátor Muravjev ve svém deníku — »bylo pět sedláků z tambovské gubernie posláno na Kavkaz, poněvadž se po vřazení do vojska zdráhali sloužiti. Byli několikráte biti knutou, musili běhati ulicí. Oni však zůstali pevní a hovořili stále jedno: ,Všichni lidé jsou si rovni, car je právě tak člověk jako my; nebudeme poslouchati, nebudeme platiti daní a především nechceme své bratry ve

válce zabíjeti. Můžete nás na kusy rozsekati, my se nepodrobíme, vojenský plášť neoblékneme, nebudeme vojáky. Almužnu přijmeme, však od státu nechceme ničeho.'«

Takové lidi k smrti ubili, mučili v žalářích a vše, týkající se jich, pečlivě utajovali, počet jich však během minulého století se velice zvětšil a stále se zvětšuje.

Tak: »v roce 1827 dva gardoví vojáci Nikolajev a Bogdanov uprchli od vojska a utekli do sekty od církve odpadnuvší, zřízené občanem Sokolovem v lese. Když byli chyceni, zdráhali se sloužiti ve vojště, poněvadž se to přičilo jejich přesvědčení a nechtěli složiti přísahu věrnosti. Vojenské velitelství ustanovilo za takové provinění trest běhati ulicí a vřadilo je do trestaneckého oddělení.«

»V roce 1830 v pošechonském okresu v jaroslavské gubernii byl dopaden místním ispravníkem neznámý muž a jakási žena. Při výslechu udal muž toto: nazývá se Jegor Ivanovič, odkud pochází — to

neví, otce, mimo Krista Spasitele, nikdy neměl a nemá, a je 65 let stár. Totéž udala i žena.«

»Po výstraže duchovního tito lidé o zemském soudě ještě doplnili své výpovědi, že kromě nebeského vládce neuznávají nikoho na zemi, ani cara ani stávající občanskou ani duchovní moc. Při výslechu ve vězení Jegor Ivanovič opakoval, že je 70 let stár a že vládu duchovní i občanskou neuznává, neboť ji považuje za odpadlou od zákonů křesťanského náboženství. Jegor Ivanovič byl poslán do soloveckého kláštera, by tam byl upotřeben při pracích, avšak pro cosi byl ponechán v káznici, kde zůstal až do své smrti, nastavší roku 1839. Zemřel, aniž se uchýlil od svého blouznění.«

»V roce 1835 žil v jaroslavské gubernii neznámý člověk, nazývající se Ivan. Ten prohlásil, že ani svaté, ani císaře, ani úřadů neuznává. Na rozkaz cara byl přiveden do Solovky, aby tam přes léto byl

upotřeben při pracích. V témž roce byl na nejvyšší rozkaz vřaděn do vojska.«

»Roku 1849 odepřel nováček Ivan Šurupov, pocházející ze selského rodu v moskevské gubernii, 19 let starý, po nastoupení služby, vzdor všemožným donucovacím prostředkům složit přísahu věrnosti. Své zdráhání odůvodňoval tím, že dle slova božího jen Bohu sloužiti musíme a že proto on nechce caru sloužiti, rovněž i přísahu nemůže složiti z bázně, by se nestal křivopřísežníkem. Vojenské velitelství, domnívajíc se, že odhalení této záležitosti před soudem by mohlo způsobiti pohoršení, rozhodlo se uzavřítí ho v klášteře. Car Nikolaj Pavlovič napsal následující rozhodnutí na zprávě o Šurupovi: ‚Zmíněný nováček nechť je dopraven konvojovými vojáky do soloveckého klášteřa.‘«

To je několik do novin vniklých zpráv o jednotlivých osobách, které však tvoří sotva tisící díl všech podobných lidí v Rusku, kteří nepřiznávají možnost sjedno-

cení se křesťanství s nutností státní vlády. V minulém století však existovala sdružení, skládající se z tisíců lidí neuznávajících možnost spojení se Kristova učení se stávajícím pořádkem; takových lidí však existuje ještě nyní mnoho: molo-káni, jehovisté, flagelanti, skopcové, staro-věrci a mnoho jiných, kteří většinou sice neprohlašují veřejně, že zapírají státní násilí, kteří však je považují za výsledek zlého ďábelského principu. V minulém století obzvláště na sebe upozornilo svým zcela otevřeným zapíráním státního násilí několik desetitisíců lidí, z nichž nedávno tisíce, nehledíce na všechno pronásledování, setrvaly ve své víře a vystěhovaly se do Ameriky.

Počet lidí, neuznávajících možnost sjednocení se křesťanství s podřízením se státnímu násilí, neustále vzrůstá; avšak za dnešní doby, zvláště od toho času, kdy vláda zavedla očividně proti křesťanskému učení stojící brannou povinnost, pro-

jevuje se odpor pravých křesťanů proti státnímu pořádku neustále častěji a silněji.

Tak v posledním čase roste počet mladých lidí zdráhajících se sloužiti ve vojště stále více a více a raději volících všechny divoké útrapy, které musí snášeti, než by překročili zákon boží, jak oni ho chápou.

Náhodou znám několik desítek osob v Rusku, které z části musily snésti těžká utrpení pro svou víru a z části ještě dnes v žalářích sedí. Hle, zde jsou jména některých z nich: Zaljubovskij, Ljubič, Makějev, Drožžin, Izjumčenko, Olchovnik, Sereda, Farafonov, Jegorov, Ganža, Akulov, Dymšic, Jivčenko, Bezverchij, Čaga, Ševčuk, Burov, Gončarenko, Zacharov, Tregubov, Volkov, Slobodnijuk, Mironov, Bugaev, Čelyšev, Meňšikov, Rěznikov, Ryškov, Koševoj; z nyní ještě žalářovaných jsou mi známi: Ikonnikov, Kurtiš, Varnanskij, Šujakin, Molasaj, Kudrin, Pančikov, Drejobin, Kalačev, Bannov, Ziňkičev, Marčenko, Prozřetskij.

Takové lidi znám i v Rakousku, Uhrách, Srbsku, Bulharsku, Holandsku a ve Francii. Zvláště v Bulharsku je jich mnoho.

Však více ještě! Toto zdráhání se vstoupiti do vojska přihází se často i v mohamedánském světě, v Persii mezi babidy, v Rusku v sektě božího pluku.

Příčina tohoto zdráhání je stále táž, nepřirozenější, nejdůležitější a nejnevratelnější. Tato příčina — jest přiznání nutnosti dáti náboženskému zákonu přednost před státním zákonem, pakliže si navzájem odporují. Státní zákon však se svou všeobecnou povinností ke službě vojenské, t. j. s ochotností, na přání jiných lidí vraždit, nemůže neodporovati každému nábožensko-mravnímu zákonu, založenému vždy na lásce k bližnímu, jako všecka náboženská učení jsou založena, tudíž nejen křesťanské, nýbrž i mohamedánské, buddhistické, brahmanské a konfucijské.

To nejpresnější vyjádření zákona lásky, nepřipouštějící výjimek, které bylo

Kristem před 1900 lety vyjádřeno, neuznává se více za naší doby jako zákon víry a následování Krista, nýbrž od lidí v mravním vztahu nejcitlivějších a sice od lidí všech vyznání uznává se za zcela nezávislé.

Ano, prostředek vykoupení spočívá pouze v tomto.

Zprvu se sice zdálo, že odpírání služby vojenské — jsou jen nahodilé častější případy, týkající se pouze vojenské služby, to je však klamné. Toto odpírání vojenské služby naprosto není nahodilým jednáním dotyčných lidí, vyvolaným snad jistými okolnostmi — nýbrž jest výsledkem pravé a upřímné víry v náboženské učení. A takové přiznání přirozeně ruší všechnu životní pořádek, který je vystaven na nesouhlasných a protilehlých, odporujících mu principech. Ono přirozeně ruší stávající pořádek, neboť, kdyby lidé pochopili, že jejich účastenství na násilí je neslučitelné s křesťanstvím, nebyli by vojáky, výběřčími daní, soudci, porotci,

96

policisty a představenými úřadů všelikého druhu, a je jasno, že pak by i nebylo všech těch násilných činů, pod nimiž lidé nyní strádají.

HLAVA XII.

šak co mohou ona sta, tisíce, neb konečně připuštěme i statisíce nepatrných slabých, ojedinělých lidí zmoci proti nesmírnému počtu lidí, vládou dohromady svázaných a všemi mocnými zbraněmi násilí vyzbrojených? Boj mezi nimi zdá se býti nejen nerovným, nýbrž přímo nemožným.

A mimo to může býti výsledek boje právě tak nejistým, jako výsledek boje nočního šera s ranními červánky.

Hle, co píše jeden z těch mladých lidí, kteří dosud sedí ve vězení pro zdráhání se sloužiti ve vojště:

»Někdy se přihodí, že mohu mluvit s vojáky stojícími na stráži, a tu se musím vždy upřímně smáti, když oni praví:

»Ach, milý sedláku, je to smutné, že celé vaše mládí projde v žaláři.« — »A není to úplně jedno,« řekneš jim, »konec jest přece vždy týž.« — »Ano, pravda, ano, však v setnině byste to také neměl špatné, kdybyste sloužil.« — »Zde mám ale přec více klidu,« řekneš jim, »než ve vaší setnině.« — »Zcela správně,« odpovídají mi s ironickým smíchem. »Dobrého je zde málo. Sedíte zde již čtvrtý rok, kdybyste však sloužil, byl byste již dávno doma, ale zde musíte ještě dlouho čekati, než vás osvobodí.« — »Nu, ale co, když mně i zde je dobře.« Potřásají hlavou a přemýšlejí o tom. »Podivné, podivné.«

»Podobné rozmluvy vedu se svými spoluvězni, vojáky. Jeden židovský voják mi praví: »To je nepochopitelné! Ačkoliv zde tak velice trpíte, téměř neustále jste veselým a dobré mysli.« A ostatní moji spoluvězňové, rozteskní-li se některý z nich, praví: »Ech ty! Ještě jsi se ani neposadil, a již teskniš. Podívej se jen na otce (tak mne totiž nazývají pro moji

98

nepříliš velkou bradu) — tak dlouho zde již sedí a stále je veselým.« A tak se vede naše zábava bez přestání. Někdy se stává, že plácáme zbytečnosti, též se však stává, že pěstujeme i vážné rozhovory: o Bohu, o životě a o všem, co nás zajímá. A tu někdo z nich počne vyprávěti o svém životě na vsi a člověku, poslouchajícímu ho, je tak příjemně . . . Tak celkem se zde nežije špatně.

Hle, co mi píše druhý:

»Nemohu říci, že by můj duševní život byl stále tíž; mívám i okamžiky radosti i okamžiky ochablosti.

Právě v nynější době je mi příjemno, přes to však je mnoho síly k tomu zapotřebí, aby se člověk díval s vědomím vítězství na to vše, s čím se tak často setkává ve vězeňském životě. Tehdy snažím se vniknouti do oné vnitřní podstaty věci a sebe sama přemluvíti, že to vše trvá jen nepatrnou část doby, že mám v sobě více síly, než jest k tomu zapotřebí; a pak opět radost zahřívá moje

srdce a zapomínám na vše, co se stalo. A tak probíhá život ve vnitřních bojích.«

Třetí mi píše toto:

»28. března se odbyvalo soudní přelíčení proti mně; byl jsem odsouzen na 5 let, pět měsíců a šest dní do trestaneckého oddělení. Neuvěřil byste, jak lehce a radostně mi bylo po odsouzení okolo srdce; jako cítíš lehkost, zbavíš-li se nějaké tíže, tak i já nyní cítím se po rozsudku soudu lehkým a jarým a přeji si, abych se stále tak dobře mohl cítiti.

Zcela jiný však jest duševní stav lidí, kteří se ku násilí uchylují, jemu poddávají a bĕrou na něm účast. Všechny tyto tisíce, miliony lidí pocítují na místo přirozeného a všem lidem vlastního pocitu lásky k bližnímu a ku všem lidem, mimo zcela nepatrný kruh stejně smýšlejících, pouze pocit nenávisti, odsuzování a bázně a potlačují pocity lidskosti v sobě v takové míře, že bratrovražda jeví se jim jakoby nutnou podmínkou jich dobrého se vynacházení v životě.

Vy pravíte: »Rozsudky k smrti jsou kruté, co však máme s těmi darebáky počítí?« — tak mluví se nyní v Rusku v kruzích konservativců. »Ve Francii se také dosáhlo pokoje až po nesčíslných popravách. Ať přestanou vyráběti bomby a vrhati je a pak přestaneme my je věšet.«

A s touže lidskou krutostí vynasnažují a přejí si vůdcové revoluce smrt vládců a revolucionářští dělníci a rolníci — smrt kapitalistů a majitelů statků. Tito lidé vědí, že nečiní toho, co by vlastně měli činiti a bojí se, lžou a snaží se v sobě vznítiti nenávist, aby neviděli pravdy, udusili v sobě onen pravý pocit, který v nich žije a volá je, a oni trpí neustále pod silnými a strašnými mukami — mukami duše. Jedni vědí, že činí to, k čemu lidstvo kráčí a co vždy jak jednotlivcům, tak všem lidem štěstí a uspokojení přináší; druzí oproti tomu vědí, že ačkoliv snaží se to před sebou samými ukrýti, že činí to, co není všem lidem přiměřeno, to, co jim odporuje, to, od čehož lidstvo stále více a více

schází a co jednotlivcům, všem lidem a především jim samým jenom muka připravuje. Na jedné straně — vědomí nevolnosti, strach a nepoctivost; na druhé — volnost, pokoj a otevřenost; na jedné — nevěru, na druhé — víru; na jedné — lež, na druhé pravdu; na jedné — zášť, na druhé — lásku; na jedné přežitou, strastiplnou minulost, na druhé — probouzející se radostnou budoucnost.

Jaké pochybnosti mohou o tom býti, na které straně bude vítězství?

Jistý zemřelý francouzský spisovatel vyslovil nepopíratelnou pravdu, napsav toto podivuhodné a duchaplné psaní: »Duchovní moc nezaujímalá nikdy takového místa, nikdy na lidstvo takovým vlivem nepůsobila jako v naší době. Ona, tak řečeno, leží ve vzduchu, jejž svět vdechuje. Ty ojedinělé, individuální duše, které sociální znovuzrození si toužebně přály, našly se, sblížily se spolu, sjednotily a utvořily jeden celek, přitahující středisko, k němuž nyní ostatní duše ze čtyř konců

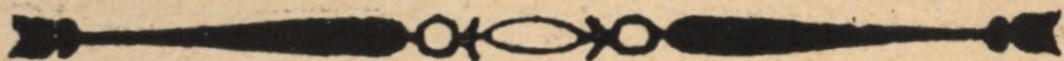
102

světa toužebně shlížejí jako skřivánci k zrcadlu; ony stvořily tímto způsobem společnou, kolektivní duši za tím účelem, aby lidé, stojící ještě před nedávnem nepřátelsky proti sobě, v budoucnosti uvědoměle a neochvějně uskutečňovali nastávající sjednocení a pravý pokrok. Tuto novou duši nalézám a poznávám právě v těch zjevech, které více než jiné zdají se ji zapíratí.

Zbrojení všech národů, hrozby, které si jejich zástupci vzájemně v tvář vrhají, ta věčně znova se vracející pronásledování určitých národností, nenávist mezi příslušníky národa i dětskosti samé Sorbonny — to vše jsou špatné zjevy, ale žádné špatné předzvěsti. To — je poslední konvulsivní tažení toho, co musí zmizeti. Nemoc spočívá v tomto případě pouze v energickém napětí organismu, osvoboditi se od smrtonosného zla.

Ti, kteří poblouznění minulosti využili a kteří doufali, že ještě dlouho a vždy ho

budou využívat, spojili se v celek, aby zamezili každou změnu.

Následky toho — jsou zbrojení, hrozby, pronásledování; rozebírají-li se však pozorněji, vidí se, že to vše je pouze zjevné. To vše je ohromné. ale duté.

V tom všem již není více duše: ona si vyhledala již jiné místo. Všechny ty miliony ozbrojených lidí, které každodenně konají svá cvičení v očekávání všeobecné ničující války, nemají nenávisti proti těm, proti nimž musí bojovat, žádný z jejich představených neodváží se vyvolat válku. A co se týče zarážejících předhůzek, které zdola nahoru zaznívají, tu se již počíná shora jim odpovídati s pravou a opravdovou soustrastí, že se jejich oprávněnost uznává.

V jistém čase musí nevyhnutelně nastati vzájemné dohodnutí se, a tento čas je bližší, než si myslíme. Nevím, je-li to tím, že brzo opustím tento svět, a že ono světlo, jež pod horizontem počíná svítati, mne ozařuje a oslepuje mé oči, myslím

104

však, že náš svět vstupuje do epochy, v níž mají býti uskutečněna slova: »Milujte se vespolek,« lhostejno, kdo tato slova vyslovil: »zda Bůh, či člověk«. *Dumas-syn.*

* * * *

Ano, v tom a opět pouze v tom uskutečnění zákona lásky v životě — ne v jeho ohraničeném, ale pravém významu — jako zákon nejvyšší, nepřipouštějící žádných výjimek — jen jedině zde leží záchrana od strašného, stále bídňejším se stávajícího a, jak se zdá, východiska nemajícího postavení, ve kterém se nyní všechny národy křesťanského světa nacházejí.

HLAVA XIII.

N

ad lidmi spočívá děsná tíha zla a dáví je,« napsal jsem před 15 lety. »Lidé, stojící pod touto tíhou a neustále více a více ji na sobě pocíující, hledají prostředky, by se jí zbavili.

»Oni vědí, že společnými silami mohou zvednouti tuto tíhu a odvrhnouti ji od sebe; avšak nemohou se sjednotiti, aby společně pracovali, a každý z nich ohýbá se vždy více k zemi, aby břemeno padlo na záda jiného, a ono stále víc a více tiskne lidi a bylo by je již dávno utlačilo, kdyby nebylo lidí, nechajících se vésti ve svém konání ne pozorováním důslednosti jich zevnějšího konání, nýbrž vnitřním souladem činu s hlasem svědomí. A tací lidé byli a jsou — křesťané, neboť podstata křesťanství v pravé jeho podobě spočívá v tom, stanoviti si na místě zevnějšího cíle, k jehož uskutečnění jest třeba souhlasu všech, pouze cíl vnitřní, k jehož uskutečnění souhlasu všech není třeba; — a to právě dovedou křesťané. A proto uskutečňovalo se a uskutečňuje se vykoupení z otroctví, ve kterém se lidé nacházejí, vykoupení, které pro lidi společnosti jest nemožné, jedině a jenom křesťanstvím, a to náhradou zákona násilí, zákonem lásky.

»Účel společného života nemůže ti býti úplně znám« — praví se v křesťanském učení ke každému člověku — »on zdá se ti pouze jakýmsi stále větším a větším přibližováním se ku blahu celého světa, k uskutečnění říše boží na zemi; účel osobního života jest naproti tomu nepopíratelně znám a pozůstává v uskutečňování nejvyššího možného stupně lásky v tobě samém a nevyhnutelného ku zřízení království božího. A tento cíl je ti vždycky znám a dosažitelný.«

»Nejvyšší, zvláštní a vnější účely ti mohou býti neznámy; mohou býti položeny překážky k jich uskutečňování; však přiblížení se ku vnitřnímu zdokonalení, stupňování lásky v tobě samém jakož i v jiných osobách nemůže nikým a ničím býti zadrženo.«

»A stačí pouze, aby si člověk postavil na místo klamného vnějšího sociálního účelu onen jediný, nezvratitelný a dosažitelný vnitřní cíl života, aby okamžitě zmizely všechny ostatní účely, se kte-

rými byl on na oko nerozlučně spojen, a pak ucítí, že jest úplně volným...

»Křesťan osvobozuje se od státního zákona tím, že sebe neupotřebuje při jeho vykonávání, ani sám pro sebe, ani pro jiné lidi, a že považuje život lidský za více zabezpečený od něho uznávaným zákonem lásky, než zákonem podporovaným násilím...

»Pro křesťana, uznávajícího požadavky zákona lásky, nesmějí se požadavky zákona násilí nejen v žádném případě za závazné považovati, nýbrž vždy za pomatení lidí, které musí býti odsouzeno a se světa sprovedeno...

»Přiznání se ku křesťanství v jeho pravém významu, zahrnujícím neprotivení se zlu násilím, osvobozuje lidi od každé vnější moci. Však ono nejen je osvobozuje od vnějšího násilí, nýbrž ono dává jim současně též možnost dosíci zušlechťení a vyvýšení života, po němž lidé již dlouho změněním vnějších životních forem toužili.

»Lidem se zdá, že jejich stav se následkem změny zevnějších forem života lepší; změna vnějších životních forem je však vždy pouze následek změněného uvědomění, a život jen v tom rozsahu se lepší, v jakém tato změna na změně uvědomění je založena.

»Všechny vnější změny životních forem, nepovažující změnu svého uvědomění za nutnou, nejen že stav lidí nezlepšují, nýbrž naopak ještě ho zhoršují. Ne zákony a rozkazy vlády vyplenily vraždy dětí, mučení a otroctví, ale bylo to změněné uvědomění lidí, které zákazy učinilo nutnými. A život se zlepšil pouze v té míře, jak se zlepšování na změně uvědomění zakládalo, t. j. tou měrou, jakou byl v uvědomění lidí zákon násilí nahrazen zákonem lásky.

»Lidem se zdá, že když působí změna vědomí na změnu životních forem, že uplatní se též i opačně. A poněvadž jest příjemnějším a lehčím upravití činnost na vnější změny (následky jsou pak spíše vi-

ditelny), tu dávají vždy přednost vynaložení svých sil ne na uvědomění, nýbrž na změnění vnějších životních forem a tudíž zaměstnávají se ponejvíce ne se skutečnými věcmi, nýbrž pouze s jejich stínem. Tato zevnější, neužitečná činnost, která spočívá v ustanovení a zavedení zevnějších životních forem, zakrývá před lidmi vlastní skutečnou činnost změny uvědomění, která jediná může život zlepšiti. A právě tato pověra to je, která tak velice překáží všeobecnému zlepšení života lidí.

»Život může jen tenkráté býti zlepšen, když uvědomění lidí změní se k lepšímu, a proto všechna úsilí lidí, chtějících život zlepšiti, musí býti řízena nejen na změny jejich vlastního vědomí, ale i jiných lidí.

»Křesťanství ve svém pravém významu, a pouze jen takové křesťanství, osvobozuje lidi od otroctví, ve kterém se za našich časů nacházejí, a pouze takové křesťanství dává lidem možnost svůj osobní i veřejný život si skutečně zlepšiti.

»Zdá se, že musí býti jasným, že pouze pravé křesťanství, vylučující každé násilí, dá spasení každému jednotlivému člověku, a že jenom toto učení dává možnost zlepšiti společné žití všech lidí; lidé však nemohli toto učení přijmouti, dokud život, v němž vládl zákon násilí, nebyl do základů okušen, dokud pole zmatků, krutostí a utrpení státního života nebylo všemi směry probrázděno.

»Často bývá za nejpádňější důkaz nepravdivosti a hlavně nevyplnitelnosti učení Kristova uváděno, že, ačkoliv toto učení je již 1900 let lidem známo, přece se od nich nepřijímá v jeho plném významu, nýbrž jen zjevně. »Když ono jest již tolik let známo a přec se ještě nestalo vodítkem života lidí, když tolik mučedníků a přívrženců křesťanství o život přišlo, aniž by stávající pořádek změnilo, tu ukazuje to zřetelně, že toto učení je nepravdivé a nevyplnitelné,« říkají lidé.

»Takto mluvíti a mysliti znamená totéž, jako kdyby se chtělo mluvíti a my-

sliti, že když semeno nežene ihned do květů a plodů, nýbrž v zemi leží a rozpadá se, jest to důkazem, že to není pravé semeno, žádné semeno schopné vývoje, a proto, že ono smí, ba musí býti rozšlápnuto.

»To, že křesťanské učení tehdy, když se objevilo, nebylo ihned přijato v celém svém významu, nýbrž jen v zevnější převrácené formě, bylo nevyhnutelným a nutným.

»Učení, které zbořilo celý stávající světový pořádek, nemohlo býti při svém objevení se v plném významu pochopeno, nýbrž musilo jen v zevnější, a to v převrácené formě býti přijímáno.

»Lidé — tehdy ještě ohromná většina lidí — nebyli s to, by pochopili učení Krista jenom duševní cestou: musilo se jeho pochopení učiniti přístupnějším, aby, pochopivše, že každé odchýlení se od učení — vede ku zahynutí, naučili se toto učení znáti dle svých vlastních zkušeností.

Toto učení bylo — jak tomu ani jinak nemohlo býti — chápáno jako zevnější uctívání Boha, nahradivší pohanství, a život pokračoval v pohanství dále a dále. Toto převrácené učení však bylo nerozlučně spojeno s evangeliem a žreci lžikřesťanští nemohli vzdor všemu svému namáhání pravou podstatu učení před lidmi ukryti a proto pravé učení proti jejich vůli ponenáhlu se lidem vyjasňovalo a proměnilo se konečně v součástku jejich uvědomění.

»Tato dvojí práce protáhla se na 18 století a byla současně i negativní i pozitivní: pozůstává jednak ve stále vzrůstajícím se oddalování lidí od dobrého a rozumného způsobu života; s druhé strany v neustále jasnějším a zřejmějším vyjadřování učení v jeho pravém významu.

»V naší době došlo to tak daleko, že křesťanská pravda, která dříve jen málo lidmi byla uznávána, lidmi vyzbrojenými živoucím náboženským pocitem — nyní, v některých svých projevech v podobě

socialistického učení stala se pravdou a přístupnou i tomu nejprostšímu člověku; život společnosti však odporuje krok za krokem této pravdě tím největším a nejzřemějším způsobem . . .

»Tento stav našeho evropského lidstva s jeho majetkem země, s jeho daněmi, duchovenstvem, vězením, guillotinami, pevnostmi, děly, dynamitem, miliardáři a žebráky — zdá se vskutku odporným. Avšak to jenom se zdá. Neboť to vše, všechny ty odporné činy, které jsou vykonávány a které v budoucnosti lze očekávat, jsou způsobeny pouze námi samými. A toho všeho nejen že není třeba, nýbrž v uvážení stupně lidského uvědomění ani nesmí býti třeba. Vždyť síla nespočívá ve formách života, nýbrž v uvědomění lidí. Ale uvědomění lidí nachází se v těch nejnapiatějších, na dvě strany rozdělených, odporujících si odporech. Kristus pravil, že nad světem zvítězil a zvítězil skutečně. Zlo světa vzdor vší své odpornosti neexi-

stuje více na světě, neboť ho již není v uvědomění lidí.

»Vývin uvědomění rozvíjí se stejnoměrně, ne skokem, a nikdy nemůže býti stanovena hranice, která rozděluje jednu periodu života lidstva od druhé. A přece existuje taková hraniční čára, jako existuje hranice mezi dětským a jinošským věkem, mezi létem a zimou atd. Neexistuje-li přesná hranice, existuje přec přechodná perioda. A jednu takovou přechodnou periodu právě nyní prožívá evropské lidstvo. Vše je zralé z jednoho stavu přejíti do druhého, je zapotřebí pouze nárazu, který musí tento převrat způsobiti. A tento náraz může nastati každým okamžikem. Veřejné mínění již popírá dřívější formu života a je již dávno připraveno přivlastniti si novou. Všichni to vědí a cítí stejným způsobem. Však lenost minulosti, bázeň před budoucností vedla k tomu, že to, co již dlouho leží v uvědomění, někdy dlouho ještě nepřejde v uskutečnění. V takových okamžicích stačí pouze jedno slovo, aby

uvědomění vzalo na se určitou tvářnost, a ta hlavní a nejdůležitější moc ve společném životě lidstva — veřejné mínění — v jediném okamžiku bez boje a násilí zvrátí stávající pořádek...

»Vykoupení lidstva z jejich potlačování, z jejich poddanství a hrubství nevzejde revolucí, ani snad pomocí dělnických spolků aneb kongresů míru, nýbrž tím nejjednodušším způsobem: — že každý člověk, jenž bude vyzván k účasti na páchaných násilnostech proti svým bratřím a proti sobě samému, sezná své pravé duševní »já« a zeptá se: »A proč to mám činiti?«

»Ne revoluce, ne prohnané, chytré, socialistické, kommunistické, spojenecké prostředky, dělnická sdružení, smlouvy atd. spasí lidstvo, nýbrž uvědomění, jakmile se ono stane všeobecným.

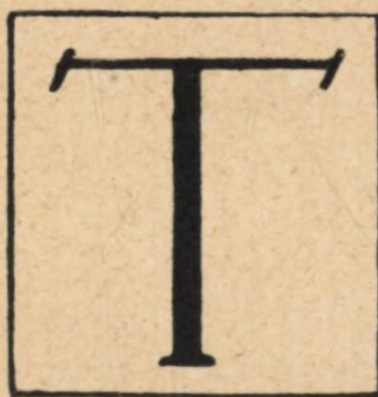
»Neboť stačí, by se člověk probudil z hypnosy, zakrývající před ním jeho pravý lidský účel, aby pak zamítl všechny požadavky, požadované od něho stá-

tem, a byl jat strašným úžasem a odporem, jak mohou podobné požadavky býti na něho ještě kladeny. A toto probuzení může nastati každým okamžikem.«

Tak jsem psal před 15 lety. Toto probuzení již nastává — směle píši již dnes. Vím, že se toho se svými 80 lety nedožiji, vím však též, že právě tak jistě jako po zimě jaro, a po noci den se objeví, tak že tento čas v životě našeho křesťanského lidstva právě nastává.

HLAVA XIV.

To vše může býti, proto však, aby lidé se mohli osvoboditi od života, který je na násilí založen a ve kterém jsou oni zamotáni a jím pevně obklopeni, je nutno, aby všichni lidé se stali náboženskými, t. j. připravenými vyplniti zákon boží, připravenými obětovati své tělesné, osobní blaho a nežíti budoucnosti, nýbrž pouze přítomnosti, a snažiti se již v této

přítomnosti vyplniti vůli boží, kterou jim Bůh v lásce projevil. Lidé našeho světa nejsou však náboženskými, a tudíž i nemohou tak žíti.

Tak mluví lidé naší doby, jako by předpokládali, že náboženské uvědomění, víra — je stav člověku nevlastní, že náboženské uvědomění v člověku je něco výjimečného, přitaženého, cizího. Tak mluvíti a mysliti mohou však pouze lidé, kteří následkem zvláštního stavu křesťanského světa dočasně jsou oloupeni o nejnutnější a nejpřirozenější podmínku lidského života — víru.

Takováto námitka rovná se oné, kterou by člověk mohl učiniti proti nevyhnutelnosti práce pro blaho lidí, totiž, že, chce-li pracovati, musí míti k tomu potřebnou sílu; co mají však činiti ti, kteří práci odvykli a, nemajíce potřebné fysické síly, už nemohou a ani neumějí pracovati?

Však právě tak jako práce nepozůstává z ničeho umělého, vymyšleného, lidmi předepsaného, nýbrž z něčeho nevyhnu-

telného, nutného, bez čehož by lidé nemohli žít, tak je též víra, t. j. poznání vztahu člověka k nekonečnosti a z něho vyplývající vodítka v konání něčeho podobného. Taková víra nejen že není něco cizího, umělého, nadobyčejného, nýbrž naopak, taková přirozená vlastnost lidské přirozenosti, bez níž by lidé, právě tak jako ptáci bez křídel, nemohli a nemohou žít.

Vidíme-li nyní v našem křesťanském světě lidi, jimž každé náboženské vědomí chybí, aneb správněji, jichž vědomí náboženské je zatemněno, tu je tento strašný, nepřirozený stav pouze dočasný a nahodilý — stav nemnohých, vyvolaný těmi zvláštními podmínkami, v nichž lidé křesťanského světa žili a ještě dnes žijí, stav nám právě tak nepřirozený, jako stav těch, kteří žijí a mohou žít, aniž by pracovali.

A proto, aby lidé, ztrativší tento všem vlastní a všem nutný pocit, jehož postrádají, znovu nabyli, není nutno, aby vy-

našli něco zvláštního a aby přišli na zvláštní opatření, nýbrž musí pouze odstraniti ten podvod, který onen pocit dočasně před nimi zatemňoval a ukrýval.

Kdyby se náš svět osvobodil od onoho podvodu, jenž jest páchán znetvořením křesťanského učení církevní věrou a od ospravedlňování a cenění státního pořádku, který je na násilí založen a s křesťanstvím neslučitelný — tu by sama sebou bez opatření a násilí zmizela z duší lidí nejen křesťanského, ale i z celého světa ona hlavní překážka náboženského uvědomění nejvyššího zákona lásky, který byl lidstvu před 1900 lety odkryt a který nyní jediný umí požadavky lidského svědomí upokojiti.

A vejde-li tento zákon v uvědomění lidí, jako nejvyšší životní zákon — tu sám sebou zmizí onen stav kazící mravnost lidí, stav, v němž lidé ty největší nespravedlnosti a krutosti si navzájem působí a je za přirozené činy považují; — a pak usku-teční se to, o čem nyní všichni sociali-

120

stičtí a kommunističtí vůdcové sní, po čem touží a čehož uskutečnění slibují a — ještě více než to se uskuteční samo sebou.

A tohoto cíle dosáhne se zcela jinými prostředky, a to jen proto, že samy sobě v odporu si stojící násilné činy, kterými násilníci se snaží tohoto cíle dosáhnouti, nepřijdou k upotřebení. Toto osvobození od zla lidí mučícího nedosáhne se tím, že lidé budou se snažiti upevňovati aneb obhajovati stávající pořádek: monarchii, republiku atd., ať již je jakýkoliv, a také ne tím, že stávající pořádek zničí a na jeho místo lepší, sociální aneb kommunistický, zavedou, a již vůbec ne tím, že část lidstva si určitý a od nich za nejlepší uznávaný společenský pořádek zavede a lidi násilím přinutí, by ho přijali — nýbrž tím, že každý člověk (většina lidí), aniž by myslil aneb dělal si starosti o následcích své činnosti pro sebe aneb pro jiné osoby, bude zcela určitým způsobem jednati: nebude zařizovati určitý společenský pořádek, nýbrž bude se snažiti ve svém vlast-

ním životě zákon lásky, netrpící žádných násilností, uskutečňovati, zákon lásky, který on za nejvyšší životní zákon považuje.

HLAVA XV.

V

šak, jak máme žíti bez vlády, bez státní moci? Nikdy lidé tak nežili,« odpoví se na to.

Lidé tak přivykli státní formě, v níž žijí, že se jim zdá býti nevyhnutelnou a věčnou formou lidského života.

To se však jenom zdá: lidé žili a žijí bez státní formy. Tak žily a žijí ještě dnes všechny divoké národy, nedošedší ještě toho stavu, který se nazývá civilisací; tak žijí lidé, jichž ponětí o smyslu života stojí výše než ponětí o civilisaci: tak žijí v Evropě, v Americe a zvláště v Rusku křesťanské obce, vymanivší se z moci vlády, které nepotřebují a jen z přinucení

trpí její míchání se do jejich vnitřních záležitostí.

Státní forma jest přechodní, nikterak však věčná forma života lidstva. Jakkoli život jednoho člověka není nehybný, nýbrž neustále se mění, vyvíjí a zdokonaluje, tak bez přestání se pohybuje, zdokonaluje a vyvíjí i život celého lidstva. Každý jednotlivý člověk, když dospěl mateřský prs, hrál si se svými hračkami, učil se, pracoval, oženil se, vychovával své děti, osvobodil se od svých vášní a ve stáří moudrost získal. A právě tak se mění a zdokonaluje život národů, ovšem že ne během několika roků, nýbrž během staletí a tisíciletí. A právě tak jako se u jednotlivce odehrávají hlavní duševní změny v neviditelné duševní oblasti, tak i v lidstvu uskutečňují se největší proměny především v neviditelné oblasti — v jejich náboženském uvědomění.

A jako se uskutečňují pohnáhu tyto změny u jednotlivců, tak že nikdy nemůžeme stanovití určitý den, aneb měsíc,

kdy přestalo býti dítě dítětem a dospělo v jinošství, a kdy jinoch stane se mužem, ačkoliv vždycky s neomylnou jistotou víme, když se ony proměny staly — právě tak nemůžeme nikdy ukázati ta léta, v nichž lidstvo aneb určitá část jeho nějakou náboženskou periodu přežilo a vstoupilo v periodu následující. Avšak právě tak, jako víme o dítěti, že se stalo jinochem, víme o lidstvu aneb o jeho části, že ono nějakou náboženskou periodu přežilo a vstoupilo v následující, pakliže se onen přechod již stal.

Takovýto přechod z jedné periody lidstva do jiné stal se v naší době v životě křesťanských národů.

Neznáme hodiny, kdy dítě dospělo v jinocha, víme však, že bývalé dítě nemůže si více hráti s hračkou; právě tak nemůžeme určití ten rok aneb desítiletí, v němž lidé křesťanského světa z dřívější životní formy vyrostli a nastoupili druhý, určitý jejich náboženským uvědoměním vzrůst, nemůžeme však neznati a neviděti, že

lidé křesťanského světa nemohou si více vážně hráti s podmaňováním, se sjezdy mocnářů, s diplomatickými lstivostmi, s konstitucemi, se svými parlamenty, se sociálně revolučními, demokratickými, anarchistickými stranami a revolucemi a hlavně proto, že se nemohou s takovými věcmi zabývati, že jsou založeny na násilí.

Zvláště zřejmým jest to u nás v Rusku po vnějších přeměnách státního pořádku. Vážně myslící Rusové musí míti nyní o všech nově zavedených formách asi takový náhled, jako dospělý člověk, který dostal darem takovou hračku, které ve svém dětství neměl. Ať si je ta hračka sebe novější aneb zajímavější, on jí více nepotřebuje a může pouze s úsměvem na ni pohlížeti. Tak stává se u nás v Rusku i všem myslícím lidem i velkým massám národa s naší konstitucí, s dumou a různými revolucionářskými spolky a stranami. Vždyť Rusové dnešní doby — a myslím, že se nemýlím, řeknu-li, že, i když

nejasně tuší jsoucnost pravého křesťanského učení — nemohou vážně věřiti, že povolání člověka na tomto světě spočívá v tom, aby daného mu krátkého okamžiku doby mezi narozením a smrtí upotřebil k tomu, aby v parlamentech aneb socialistických shromážděních řečnil, aneb aby jako soudce své bližní soudil, je chytal, zavíral a usmrcoval, bomby proti nim vrhal, zemi jim odnímal a o to se staral, aby Finsko, Indie, Polsko, Korea byly sjednoceny tak, aby se pak nazývaly Ruskem, Anglií, Pruskem, Japonskem, aneb aby se snažil vysvoboditi tyto země násilím za tím účelem, aby pak mohl hromadně vraždit. Člověk dnešní doby musí v hlubině své duše seznati ono celé šílenství takové činnosti.

Vždyť my nevidíme vše to nejodpornější, nejnepřirozenější v životě, jež vedeme, neboť ony hrůzy, v jichž středu my spokojeně žijeme, nastoupily tak pozvolna, že jsme jich ani nepozorovali.

Kdysi se mi přihodilo, že jsem našel opuštěného starce ve strašném stavu: červi lezli po jeho těle, nemohl bolestí ani údem pohnouti, a on nepozoroval tu hrůzu svého stavu, neboť ona ponenáhu nastupovala; pouze o trochu čaje a cukru prosil. Totéž děje se i v našem životě: nevidíme oné hrůzy pouze proto, poněvadž k tomuto stavu nepozorovatelnými kroky přicházíme, a jako onen stařec, nepozorujeme vší té hrůzy a jen se radujeme z nových kinematografů a automobilů jako onen muž z čaje a cukru.

Nehledě na to, že to není pravděpodobné, že odstraněním zavedeného násilí člověka nad člověkem, nepřirozeného láskyplné a rozumné přirozenosti člověka, stav lidstva by se zhoršil, místo aby se zlepšil — a nehledě již docela na to, jest dnešní stav lidstva tak strašný, že si stěží něco strašnějšího jen můžeme představit.

A proto ona otázka: zdali mohou lidé též žít bez vlády? nejen, že není strašna, jak by chtěli obhájci stávajícího pořádku,

nýbrž pouze směšná, jako by byla směšná mučenému daná otázka, jak by žil, kdyby mučení přestalo.

Lidé, kteří se jsoucností státního pořádku nalézají ve výjimečném a výhodném stavu, představují si život lidí bez státní moci, jako ohromný nepořádek, jako boj všech proti všemu; zrovna tak, jako by zde nebyla řeč ani o zvířatech (zvířata žijí bez státního pořádku zcela spokojeně), nýbrž o nějakých strašných potvorách, nechajících se vésti ve svém počínání jen nenávistí a šílenstvím. Avšak takto si oni představují lidi jen proto, poněvadž jim také nepřirozené vlastnosti připisují, které v nich jimi samými zřízeným státním pořádkem byly vychovány, vlastnosti, které vzdor své zřejmé neúčinnosti a škodlivosti oni sami stále podporují a udržují.

A proto též na otázku, jaký bude život bez státní moci, bez vlády, může následovati pouze jediná odpověď: totiž, že zcela určitě nebude toho všeho zla, které

128

vzešlo vinou vlády — nebude vlastnictví půdy, nebude daní, které se promrhají na věci národu zcela neužitečné, nebude rozdělování národů, nebude potlačování jedněch druhými, nebude mrhání nejlepších sil národů ku přípravám válečným, nebude bázně — s jedné strany — bomb, s druhé — šibenic, nebude šílených rozkoší jedněch a ještě šílenější bídy druhých.

HLAVA XVI.

Však přece — jakou tvářnost vzal by na se život lidí, kteří si umínili žítí bez vlády?« táží se lidé, předpokládající otevřeně, že lidé vždy vědí, jakou tvářnost jich život zaujme a v jaké tvářnosti bude pokračovati, a že lidé, rozhodnuvší se žítí bez vlády, musí tudíž věděti již předem, v jakou formu se jejich další život utváří.

Však lidé nikdy nevěděli a nemohli též věděti — jakou tvářnost jejich život v bu-

doucnosti zaujme. Přesvědčení, že lidé to vědí a dokonce i mohou tuto umělou budoucí formu životní předem stanovit, jest pouze velice hrubá, ačkoliv i velice stará a rozšířená pověra. Ať jsou již lidé podrobeni nějaké vládě neb ne, nikdy nevěděli, nevědí a nemohou to též nikdy věděti, jakou tvářnost jejich život zaujme; a tím méně může malý hlouček lidí život všech dle své vůle přizpůsobiti, neboť tvářnost života nezávisí jen na vůli několika lidí, nýbrž na velice složitých a na vůli těchto lidí zcela nezávislých příčinách, z nichž nejhlavnější — jest mravní náboženské uvědomění velké většiny lidí.

Ale pověra, že někteří jednotlivci by mohli nejen již napřed věděti, jakou tvářnost život jiných lidí — velké většiny, zaujme, že však i mohou tento život do budoucna stanovit — tato pověra děkuje svému původu a vzniku přání lidí vykonávajících násilí a chtějících svoji činnost ospravedlniti a přání lidí, kteří násilí trpí a chtějí jařmo znásilňování vysvětliti

130

a zeslabiti. Lidé, konající násilí, snaží se sebe a jiné přesvědčiti, že oni vědí, co se musí státi, aby život lidí vzal na sebe tvářnost, kterou oni za nejlepší považují. A lidé násilí trpící potud, pokud nejsou schopnými jařmo násilí svrhnouti, v to věří, neboť jen taková víra propůjčuje jejich stavu nějaký smysl.

Zdálo by se, že dějiny národů by musily nejrozhodnějším způsobem tuto pověru rozbiti. Několik Francouzů snaží se koncem 18. století násilím udržeti despotický pořádek království, avšak vzdor všemu jejich namáhání byl tento pořádek zrušen a nahrazen pořádkem republikánským. A brzo potom vzdor největšímu úsilí se strany osob stojících v popředí republiky byl tento pořádek vystřídán napoleonským císařstvím, a právě tak vystupuje proti vůli vládnoucích na místo dědičného císařství koalice, Karel X., konstituce, načež opět revoluce, opět nová republika, a pak na místo republiky Ludvík Filip atd. až do dnešní republiky. A to-

těž můžeme pozorovati všude tam, kde činnost lidí je založena na násilí. Všechno úsilí papežství nejen že jsoucnost protestantství neničí, nýbrž naopak je ještě posiluje. Všechno úsilí kapitalismu pouze posiluje socialistické snahy. I když se násilím zavedené formy života nějaký čas udrží, aneb násilím se změní, tu jest to pouze proto, že v daném čase přestaly formy života společnosti a především duševnímu stavu národa odpovídati, a nikdy ne proto, že byly někým udržovány neb zaváděny.

Takže víra v to, že jedni lidé — menšina — mohou upravovati a vésti život většiny, jest táž jako víra, jež platí za nepopíratelnou pravdu a v jejímž jméně páchala se největší zlodějství — totiž pouze pověra; ale činnost na této pověře založená — ona politická činnost revolucionářů, panovníků a jich pomocníků, na niž bývá pohlíženo jako na nejdůležitější a nejvýznamnější činnost — je ve skutečnosti nejprázdnější a současně i nej-

132

škodlivější lidská činnost, jež více než vše jiné stála blahu lidstva v cestě a ještě dnes mu na překážku stojí.

Řeky krve byly prolity a ještě dále se prolévají ve jménu této pověry, a lidstvo musilo nesčíslná muka vytrpěti a ještě nyní trpí, a to vše pouze pro hloupé a škodlivé konání, které v této pověře vzniklo. A co jest ze všeho nejhorší — že tyto řeky krve byly prolévány a prolévají se ve jménu této pověry a při tom tato pověra je více než jiné překážkou, stojící opětně každému zlepšení v cestě, jež určitým a přirozeným stupňům vývinu lidského uvědomění odpovídá a současně překáží, aby se lidé do sociálního pořádku vžili. Tato pověra stojí pravému pokroku v cestě hlavně tím, že lidé napínajíce všechny své síly k udržení a upevnění, aneb i ku převrácení a zlepšení společenského pořádku, aby on na jiné lidi svým vlivem působil, tímtež olupují současně samy sebe o plody své činnosti a svého vnitřního zdokonalování, kteréž jedině by

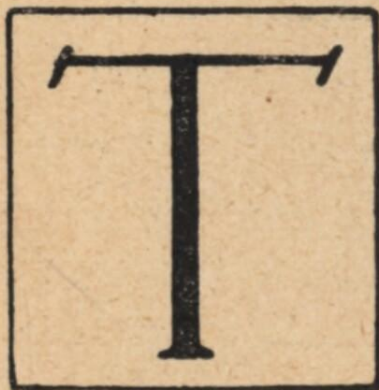
mohlo zavésti změnu sociálního pořádku celého lidstva.

Lidský život ve svém celku se přibližuje a nemůže se nepřiblížiti k věčnému ideálu zdokonalení se, avšak pouze přiblížením se každého jednotlivce ku jeho osobnímu a rovněž nekonečnému sezdokonalení.

Jak tedy je odporná a rozrušující pověra, pod jejímž vlivem jsoucí lidé pohrdají prací nad jich vnitřním zdokonalováním se, t. j. tím, co pro jejich osobní blaho i blaho veřejnosti nejnutnějším jest a co člověk jedině zúplna má v moci, zanedbávají — a všechny své síly na reformy života jiných lidí využívají, které mimo jejich moc leží, při čemž, aby tohoto nemožného cíle dosáhli, uchylují se nevyhnutelně ku zlému a k násilným prostředkům, jež je i jiné poškozují, t. j. ku prostředkům, jež je více než vše jiné oddalují jak od jejich osobního, tak i od všeobecného zdokonalení!

HLAVA XVII.

o vše by mohlo býti spravedlivé, ale zdržovati od násilí bude rozumné pouze tehdy, když všichni lidé aneb aspoň většina jich nahlédne neprospěšnost, neužitečnost a nerozumnost násilí. A pokud toho není, co mají dělati jednotliví lidé? Nemáme-liž se snažiti, abychom poněkud sebe a svůj život i osud našich příslušníků chránili a nevydávali zvůli zlých a krutých lidí?

Otázka, co mám činiti, abych zabránil násilnému skutku, odehrávajícímu se před mýma očima, je založena na hrubých pověrách, že totiž člověk nejen zná budoucnost, nýbrž že ji též může dle své vůle utvářiti. Pro člověka, jenž je prost této pověry, tato otázka neexistuje a nemůže existovati.

Zloděj napřáhl nůž na svoji obět a já držím v ruce pistoli a chci zloděje za-

bíti; avšak nevím a žádným způsobem nemohu věděti, zda napřážený nůž dokoná své dílo aneb ne. Onen zloděj by svoje dílo třeba nemohl dokončiti; já však dokončím zcela určitě své špatné dílo. A proto to jediné, co člověk v takových a ve všech podobných případech může a musí činiti — jest to, co za nutné pokládá činiti před Bohem a svým svědomím. Svědomí smí však od člověka požadovati pouze osobní obět, nižádným však způsobem cizí život. A totéž vztahuje se i ku způsobům proti působení všeobecného zla. —

Na otázku, co by měl člověk činiti se zřetelem na zločiny jednoho aneb více lidí, mohl by člověk, jenž jest prost vší pověry, že znalost budoucnosti a její utváření násilím leží v jeho rukou, dáti vždy jen tuto odpověď: jednej s jinými lidmi tak, jak chceš, aby oni jednali s tebou.

»On však krade, loupí a vraždí, kdežto já nekradu, neloupím a nevraždím. Nechť on vyplní zákon vzájemnosti a pak i ode

136

mne se bude moci požadovati jeho vyplnění« — obyčejně říkají lidé našeho světa, a to s tím větší jistotou, čím je větší sociální postavení, jež zauímají. — »Ne-kradu, neloupím a neusmrcuji« — říká vládce, ministr, generál, soudce, statkář, obchodník, voják, policista. Pověra sociálního pořádku zatemnila uvědomění lidí našeho světa v takové míře, že oni zří jen v málo případech od tak zvaných vrahů, lupičů a zlodějů násilí prováděti, kteréžto neospravedlňují se všeobecným blahem, zatím co hromadné a nepřetržité plenění a vraždy nevidí, které ve jménu pověry příštího pořádku světa se provádějí.

»On je zloděj, lupič, vrah, on nectí ono přikázání: co nechceš, by tobě činili, nečiň i ty jim« — říkají — a kdo? Titíž lidé, kteří nepřetržitě ve válkách vraždy páchají a jiné lidi nutí připraviti se ku vraždám, okrádati a vypleňovati cizí i vlastní národy.

Kdyby ono přikázání, »že nemáme jinému to činiti, co nechceme, aby i nám bylo činěno«, stalo se nedostačujícím proti lidem, kteří se v naší společnosti vrahy, zloději a lupiči nazývají, tu stalo by se to pouze proto, že tito lidé tvoří část oné nesmírné většiny národa, která bez přestání z generace do generace jest od lidí olupována, okrádána, vražděna a vyleňována a která pro svou pověru nerozpoznává onu zločinnost jejich činů.

A proto na otázku, jak by se mělo postupovati proti těm lidem, kteří pokoušejí se násilí všelikého druhu na nás prováděti, jest pouze jediná možná odpověď: »přestati činiti jinému to, co nechceš, aby činil on tobě.«

Ale nehledě již na všechnu onu nespravedlnost, jež spočívá v tom, bráti útočiště ku přežilému zákonu odplaty v některých případech násilné činnosti, zatím co nejodpornější a nejkrutější násilnosti, které stát jménem pověry v příští společenský pořádek vykonává, nepotrestány

138

zůstávají — nehledě na to, jest upotřebení hrubého zákona odplaty proti lupičům a zlodějům naprosto nerozumné a vede k výsledkům, které jsou právě v odporu onomu cíli, jehož ono sleduje. Ono vede k opačným výsledkům proto, že ničí tu nejsilnější moc veřejného mínění, která lidi stokrát více než žaláře a šibenice od různých násilných činů jedněch proti druhým ochraňuje.

A tato pozorování jsou obzvláště jasně upotřebitelná na mezinárodní vztahy. »Co máme však činiti, když přijdou divocí národové, aby nás oloupili o plody naší práce a naše ženy a dcery odvedli?« táží se lidé, myslící pouze na zabránění zločinů a týrání, jež proti nim směřuje a jež oni sami nepřetržitě proti jiným národům vykonávají.

Bílí mluví »o žlutém nebezpečí«. Indové, Číňané, Japonci s mnohem větší oprávněností: »o bílém nebezpečí«. Stačí pouze osvoboditi se od pověry ospravedlňující násilí, abychom při pohledu na ná-

silí, jež národové vespolek proti sobě pá-
chali a doposud páchají, odporem byli
uchváćeni, a ještě více však při pohledu
na morální trpkost národů — vyplývající
z této pověry, při níž Angličané, Rusové,
Němci, Francouzové, Američané z jihu —
vzhledem na strašné ukrutnosti, jež oni
v Indii, Indočíně, Polsku, Mandžursku,
Alžíru páchali a dosud ještě páchají —
nyní ještě mohou mluviti nejen o hrozících
jim násilnostech, nýbrž o nutnosti ochran-
ných prostředků, ku kterým by se měli
uchýliti.

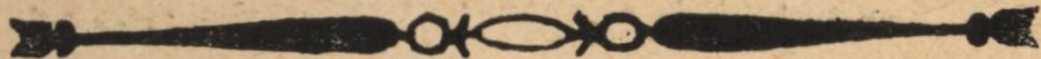
Stačí tudíž, aby se člověk osvobodil ve
svých náhledech alespoň dočasně od té
hrozně pověry věřící v možnost poznání
budoucího společenského pořádku lidstva,
ospravedlňujícího upotřebení násilí všeho
druhu jménem tohoto pořádku, aby jas-
ně a pravdivě pohleděl na život lidí; a
pak mu bude jasno, že UZNÁNÍ NUTNO-
STI NÁSILÍM ZLU PŘEKÁŽETI NENÍ
NIC JINÉHO, NEŽ OSPRAVEDLŇO-
VÁNÍ NAVYKLÉHO A ZAMILOVANÉ-

140

HO BŘEMENE SE STRANY LIDÍ: POMSTY, OSOBNÍHO ZISKU, ZÁVISTI, CTIŽÁDOSTI, PANOVAČNOSTI, PÝCHY, ZBABĚLOSTI A ZLOMYSLNOSTI.

HLAVA XVIII.

Jakmile vy všichni trpící lidé křesťanského světa — jak vy panující a bohatí, tak i vy potlačené a chudé — se zbavíte podvodu lžikřesťanství a státního pořádku, kteréž obě před vámi skrývají to, co Kristus vám hlásal a po čem váš rozum a vaše srdce baží — pak se vám okamžitě vyjasní, že ve vás, a opět pouze ve vás leží zbytky příčiny onoho fysického strádání — a duševního utrpení (vědomí nespravedlnosti, závisti, rozhořčení), kteréž tak trápí vás chudé a potlačené; a ve vás bohatých a vládnoucích opět — jsou pramenem onoho strachu, hryzení svědomí a oné uvědomělosti hříchu vašeho života,

jež vás více méně dle vaší citlivosti zne-
pokojují.

»Pochopte přec, vy první i vy druzí, že
jste se nenarodili otroky ani panovníky ji-
ných lidí, že jste svobodní lidé, avšak sku-
tečně svobodní a rozumní jen tehdy, když
uznáte a vyplníte nejvyšší zákon svého
života. A stačí pouze, abyste odstranili
lži, jež vás odlučují od zákona, abyste po-
znali, z čeho on pozůstává, a v čem spo-
čívá vaše blaho. Tento zákon jest láska
a vaše blaho spočívá jen ve vyplnění to-
hoto zákona. Pochopte to a — stanete se
svobodnými a dosáhnete toho, čeho nyní
marně snažili jste se dosíci na těch chy-
bých cestách, po nichž vás vedli mýlící se
a v nic nevěřící, zatížení lidé.« »Pojďtež
ke mně všichni, kteříž pracujete a obtí-
ženi jste, a já vám odpočinutí dám; vez-
měte jho mé na se, a učte se ode mne;
neboť jsem tichý a pokorný srdcem; a
naleznete odpočinutí dušem svým. Jho mé
zajisté jestiť rozkošné, a břímě mé lehké.«

Mat. XI. 28.—30.

Vás spasí a zachrání od vytrpěného vámi zla a dá vám pravé blaho, po němž takovým nerozumným způsobem dychtíte — nikoliv osobní užitek a závist, ne programy stran a zášť, ne zloba a ctižádost, ano ani pocit spravedlnosti a především ani přání život jiných lidí změnit — nýbrž jen práce na vlastní duši, která, ač se to zdá býti zvláštním, nemá žádného zevnějšího cíle a nepotřebuje úvah o tom, co ona může vykonati.

Pochopte, že předpoklad, že by člověk mohl život jiných lidí uzpůsobiti a naň vlivně působiti, jest hrubou pověrou, uznávanou lidmi pouze pro její vysoké stáří. Pochopte přec, že lidé zaměstnaní tím, že život jiných lidí řídí, t. j. všichni panovníci, presidenti, ministři až dolů ku zvědům a katům, členové a vůdcové politických stran a diktátoři — nepředstavují něco vysokého a šlechtného, jak v to nyní mnozí věří, nýbrž opačně — že jsou to ubozí, bloudící lidé, již jsou zaměstnaní nejen hloupými a nemožnými,

avšak i nejodpornějšími pracemi, jaké si jen člověk může představit.

Lidé právě pochopili ubohou nízkost špiclů a katů a počínají ji též chápati i u četníků, policistů a částečně i u vojenských osob, dosud však nechápají toho vůči soudci, senátoru, ministrovi, panovníku, vůdci a spoluúčastníku v revoluci. A zatím je činnost senátora, ministra, vládce, vůdců politických stran právě tak nízká a lidské přirozenosti odporující, právě tak špatná, ano ještě horší, než činnost kata neb špicla, neboť ona, ačkoli je táž, jako činnost těchto, skrývá svoji pravou podobu pomocí přetvářky.

Pochopte přec vy všichni lidé, zvláště vy mladí, že je hrubou pověrou a špatným, zločinným a duši kazícím zaměstnáním, když se ve svém životě věnujete úloze, život jiných lidí násilím přetvořovati, aneb když i jen v této činnosti se účastníte. Pochopte, že přání pokročilého lidského ducha, aby se lidem dobře vedlo, nižádným způsobem nemůže býti uspokojeno.

144

jeno přetvořováním jejich života, nýbrž výhradně vnitřní prací ve vlastním přetvoření se, v němž člověk jest ode všeho úplně volným a samostatným. Pouze tato práce, jež spočívá ve zvětšení lásky v sobě samém, může sloužiti k uspokojení tohoto přání. Pochopte, že každá činnost, jež je řízena utvářením života druhých pomocí násilí, nemůže sloužiti blahu lidí, nýbrž že jest to vždy více méně vědomý přetvářející se podvod, za nímž se pod maskou pomáhání bližnímu skrývají pouze nízké vášně, jako: ctižádost, pýcha a vlastní užitek.

Pochopte to zvláště vy jinoši, kteří tvoříte generaci budoucnosti, a přestaňte činiti to, co většina z vás nyní činí — hledati ono obrazotvorné štěstí v blahu národa tím, že béřete podílu na správě státu, v soudnictví, ve vzdělávání jiných lidí, ve vstupování do universit a gymnasií, v nichž jen všelikým špatnostem navyknete, a které ve vás sebezatemnění a pýchu vyvolají. Přestaňte bráti podílu na

všelikých organisacích, které předstírají, že mají pouze blaho národa na zřeteli, a snažte se jen toho jediného dosáhnouti, co je vždy každému dostupno, co vám samotným největší štěstí dává, a co nejjistěji bude sloužiti blahu našich bližních. Hledejte v sobě pouze to jediné: zveličením lásky, jehož dosáhnete zničením všeho toho, co jí nejvíce překáží, to jest zničením všech chyb, hříchů a vášní a budete takto blaho lidstva nejúčinněji podporovati. Pochopte, že plnění zákona lásky v naší době námi za nejvyšší (zákon) uznaného, jenž násilí vylučuje, jest pro vás právě tak nevyhnutelné, jako ptactvu je nevyhnutelný zákon přeletování a stavění hnízd, jako pro býložravce — rostliny, a pro dravce — živení se masem — takže každá odchylka od tohoto zákona je pro nás největší záhubou.

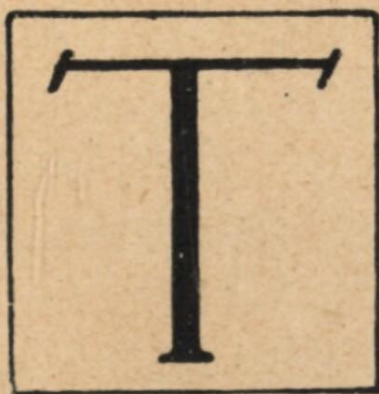
Pochopte to a věnujte svůj život této radostné práci, počněte opravdu tak činiti — a poznáte ihned, že pouze v tom a opět jenom v tom spočívá životní úloha

člověka, a že jen to jediné způsobí ono zlepšení všech lidí, jehož vy tak marně a takovými falešnými cestami se snažíte dosáhnouti. Pochopte, že blaho lidí spočívá pouze v jejich věčnosti a že toto blaho se nemůže docílití násilím. Věčnost bude dosažena pouze tehdy, až lidé nemyslíce o ní, budou se pouze snažiti, aby vyplnili zákon boží. Jen tento nejvyšší zákon života, mající platnost pro všechny lidi, je spojí.

Nejvyšší zákon života, hlásaný Kristem, stal se nyní lidem jasným a jeho plnění musí lidem přinésti sjednocení.

HLAVA XIX.

To je vše, co jsem chtěl říci. Chtěl jsem říci, že dožili jsme se v nynější době takového stavu, v němž nám není možno déle zůstat, a že, ať již chceme či ne, musíme nastoupiti jinou životní cestu, a nesmíme k tomu účelu vymýšleti

nové náboženství ani nové vědecké theorie, které by mohly účel života nám objasniti a život vésti — hlavně, že my nepotřebujeme žádné zvláštní činnosti, nýbrž pouze jedno: osvobození se od pověr lžikřesťanské nauky a od státního pořádku.

Pochopí-li každý člověk, že nejen nemá žádného práva, ale ani možnosti život jiných lidí řídit, že jest to věcí každého jednotlivce svůj život do souhlasu s nejvyšším náboženským zákonem, jenž mu byl zjeven, přivést — pak sám sebou se zničí onen strastiplný, požadavkům naší duše neodpovídající a neustále více a více se zhoršující zvířecí pořádek tak zvaných křesťanských národů.

Ať čte toto kdokoliv: car, soudce, rolník, řemeslník, žebrák — přemýšlej o tom, polituj se, polituj svoji duši... Ať jsi jakkoliv od své vrchnosti, moci a bohatství ohlušen, aneb nouzí a bídou trápen a rozhořčen, máš v sobě přec, aneb správněji, ty na jevo přivedeš ducha božího, jenž v nás všech žije a jenž nyní zřetelně a

148

jasně k nám všem mluví: proč, za jakým účelem trápíš sebe a všecky, se kterými na tomto světě přijdeš do styku? Pomysli jen, kdo jsi a jak nicotné jest s jedné strany to, co ty svým »Já« nazýváš, jež se totožní se svým tělem, a jak nekonečně veliké s druhé strany je tvé pravé »Já« — tvá duševní bytost. Pomysli přec na to, a věnuj od nynějška každou hodinu svého života ne zevnějším účelům, ale vyplnění oné pravé životní úlohy, již ti moudrost celého světa, učení Krista a tvé vlastní svědomí zjevilo. Počni žíti jiný život tím, že od nynějška budeš hledati cíl a blaho svého života v tom, že svého ducha každým dnem vždy více podvodu zbavíš, neustále více a více v lásce se zdokonalíš (což jest povahou jedno a totéž). Počni žíti tento nový život — a prvním dnem již budeš pozorovati, jaký nový, radostný pocit se tebe zmocní, jaké vědomí volnosti a štěstí duši tvoji naplní — a co tebe nejvíce překvapí — že tytéž vnější poměry, které tě tak trápily, tolik starostí dělaly a tobě

i tvým přáním vzdor tomu tak daleky byly — přestanou tě samy sebou tlačiti a znepokojuvati a naopak ještě více štěstí a pokoje do tvého života vnesou.

A jsi-li nešťastným, a já vím, že jsi — tu pomysli na to, co se ti nyní předkládá, co není snad pouze mým nápadem, nýbrž plodem práce a duševních napínání všech vyšších, ušlechtilých geniů a srdcí lidstva, a že jest to jediný prostředek, jenž tě z tvého neblahého stavu vysvobodí a tobě nejvyšší štěstí může propůjčiti, jež člověku v životě jest poskytnuto.

Hle, to je to, co jsem chtěl říci ještě jednou před svou smrtí svým bratrům.

Jasná Poljana, 2./VII. 1908.

PŘÍLOHA I. (KU HLAVĚ III.)

Ti nejškodlivější lidé dle náhledu vládnoucích tříd se buď věší, aneb jsou na Sibiři, v pevnostech a v žalářích; druzí, a to méně škodliví, desetitisíce jsou vypovězeni z hlavních a větších měst a nyní hladoví a v cáry odění bloudí po Rusku; uniformovaní policisté zatýkají lidi na ulici, policie tajná po nich tajně slídí — všechny knihy a časopisy vládě nebezpečné stahují se z oběhu. V dumě se hádají řečníci rozličných stran mezi sebou, jak hájiti blaho národa, zdali se má, aneb nemá zříditi nové loďstvo, jak se má naložiti s majetkem sedláků, jak a kdy by se měl svolati církevní sněm. Vidíme tam vůdce po sálech bloudící, vidíme bloky, ministry, a vše až na poslední čárku jest to jako u všech civilisovaných národů. Zdálo by se; co chceme ještě více? A zatím zkáza stávajícího životního pořádku

pokračuje dále, a to obzvláště nyní u nás v Rusku.

Nu dobře, vy panovníci! Pověsíte aneb zastřelíte ještě 5, 10, 30 tisíc lidí, což zcela otevřeně chcete udělati, berouce si vzor a způsob, jakým dříve potlačovaly se v Evropě revoluce. Nu dobře, vy to vše uděláte. Ale vždyť existují ještě mimo smyčku kata, mimo šibenice, špiony, pušky a jich kolby, vězení — i mocné síly duševní, mnohem silnější, než všechny možné šibenice a vězení. Na hrobech všech těch, jež jste pověsili a zastřelili, stáli přec otcové, bratří, ženy, sestry, přátelé a stejně smýšlející, a když rozsudky smrti vás zbavily těch, kteří nyní v zemi leží zahrabáni, tu ihned tyto rozsudky smrti vyvolaly současně nejen mezi jich příbuznými, ale i mezi cizími lidmi dvojnásobně tak veliký počet rovněž dvojnásobně tak rozhořčených nepřátel, t. j. mnohem více jste si jich udělali, než zavraždili a zahrabali do země. Čím více lidí pronásledujete, tím více ztrácíte

možnost zbaviti se svého nejúhlavnějšího nepřítele: nenávisti lidí k vám. Svými zločiny pouze zdesateronásobňujete tuto nenávist a děláte ji nebezpečnou pro sebe samy.

Nedosti však na tom, že mezi příbuznými popraveného počet a zášť svých nepřátel pouze rozmnožujete, vy těmito rozsudky smrti sesilujete i v těch lidech, kteří i vám i vašim nepřátelům daleko stojí, pocit krutosti a nemravnosti, proti nimž vy myslíte, že se svými rozsudky smrti bojujete. Vždyť tyto rozsudky smrti nevykonávají se papírovými rozkazy, jež ve svých soudech a ministerstvech píšete. Tyto rozsudky smrti vykonávají se živoucími lidmi a na živoucích lidech. Mladý vysloužilý voják, na němž bylo pozorovati kolísání a pochybnosti, jak by se měl k takovým případům chovati, vypravoval mi, jak měl kdysi poručeno vykopati hrob pro deset živých lidí, kteří měli býti zastřeleni, a jak jeden oddíl vojáků byl nucen usmrtiti odsouzené, zatím co ostatní

musili státi za prvými, aby je ihned zastřelili, kdyby se snad zdráhali tento hrozný a nelidský čin vykonati. Což může snad vykonání takového odporného činu na povel úřadů přejíti, aniž by se dotklo duše, od níž se požaduje, aby vrchnost ctila a za svatou považovala?

Tyto dny četl jsem v novinách zprávu, že nějaký nešťastný generální gubernátor uveřejnil rozkaz, v němž dvěma obzvláště hodným, jak sám podotkl, městským mladíkům svoji pochvalu vyslovil a každému poručil dáti odměnu po 25 rublech, že zastřelili bezbranného zajatce, který vyskočil z jednoho povozu a chtěl utéci. Nechtěl jsem uvěřiti, že by samy úřady dopustily se podobného odporného činu, a prosil jsem redakci novin, by si zprávu dala potvrditi. Poslala mi originál rozkazu s vysvětlením, že podobné pochvaly za vraždu — jsou nejobyčejnější a každodenní zjevy a že často i nejvýše postavené osobnosti je vyslovují.

Mohou takovéto činy a taková slova přejíti, aniž nezanechají stopy? Takové drze vyslovené, převrácené myšlenky a pocity nemohou nezanechat v duších lidí, kteří berou účast v podobných činech a podobné rozkazy čtou, strašné stopy zkaženosti, nemorálky a krutosti. Takové činy a slova musí v lidech vzbuditi pocit nedůvěry a pohrdání proti těm, kteří podobné odporné činy, odporující lidskému svědomí, předpisují, cení a dokonce i odměňují.

Když tedy tisíce lidí se popravuje, tu kolik desítek, set a tisíc lidí, kteří jsou tak aneb onak súčasťněni na těchto popravách, musí býti oloupeno o poslední zbytky náboženských a mravních zásad a státi se připravenými, lidí, kteří takové činy páchají, buď nenáviděti, aneb aspoň jimi pohrdati a při nejbližší příležitosti tytéž ohavné činy spáchat na týchž lidech, kteří je dnes nutí tyto ohavnosti proti svým nepřátelům vykonávati.

Jakým vlivem působí pak milliony novinářských zpráv, že tolik a tolik lidí bylo popraveno a odsouzeno k smrti, zprávy, denně se tisknoucí, jako zprávy o pověrtrnosti, které se musí a nemohou každodenně a neustále neopakovati? I kdyby se čtenáři těchto každodenních zpráv neptávali sami sebe, jak tyto na rozkaz nejvyšších úřadů páchané činy se srovnávají — nemluvě již ani — s evangeliem — nýbrž pouze s šesti přikázáními Mojžíše, tu musili by přece pro tyto odpory býti naplněni pohrdáním k zákonům, k náboženství a zvláště k státní moci, neboť ona páše činy, které s náboženským zákonem a svědomím zcela zřejmě se nesrovnávají.

Není to jasné, že zločiny spáchané vládnoucími mocmi, sledujícími cíl, jak by se od viditelných nepřátel státní moci osvobodili, probouzejí k životu dvojnásobný, ano i desateronásobný počet neviditelných a daleko horších nepřátel?

Zdálo by se, že nemůže nebýti zřejmým každému myslícímu člověku, že taková

činnost vlády nemůže stav zlepšiti. To musí býti zřejmým nejen všem nesúčastnivším se, ale i vládnoucím osobám. Oni musí nesmyslnost svých činů a zároveň i zločinnost jejich nahlédnouti. Musí to nahlédnouti již i proto, že ono učení Krista o lásce k vrahům — které se tak pečlivě utajovalo a ještě nyní se utajuje lidmi, kteří z nás žijí — když i ne úplně, v úplném a pravdivém jeho významu, přece jednotlivými částmi do vědomí lidí křesťanského světa vniklo — a myslím, že se nemýlím, zvláště živě bylo pochopeno prostými ruskými dělníky, kteří nyní tak horlivě jsou vládou utiskováni.

Jestliže Markus Aurelius vzdor vši své něžnosti a moudrosti mohl s klidným svědomím válku vésti a lidi dávati odpravovati, pak již nemohou to činiti lidé křesťanského světa, aniž by nenesli tíhu svědomí pro svoji vinu. A mohou třeba vymýšleti potměšilé a hloupé haagské konference a již dříve určená odsouzení, přece všechny ty podvodné hlouposti nejen že

nezakryjí jejich zločiny, nýbrž naopak ony ukazují, že oni sami dobře vědí, jaké špatné činy dělají. A mohou třeba sebe i jiné jak chtějí přemlouvati, že oni z jakéhosi vyššího uvážení páchají ty odporné zločiny proti božským a lidským zákonům, které oni bez přestání dělají — přece nezakryjí zločinnost, hříšnost a nízkost svého konání ani před sebou, ani před jinými. Neboť nyní každý ví, že vražda, ať již jakákoliv — jest špatná, zločinná a sprostá; a to vědí zároveň i všichni vládci, ministři a generálové, ačkoliv se snaží ohraditi se všelikými vymyšlenými záminkami.

Totéž vztahuje se též na revolucionáře, bez rozdílu jakých jsou stran, když vraždu považují za přípustnou k dosažení svých cílů. Ať říkají, že v okamžiku, kdy bude moc v jejich rukou, nebude jim více třeba násilných prostředků, kterých oni nyní používají — přece však jsou jejich činy tak nemorální a ukrutné jako činy vlády. A proto právě tak — jako zločiny vlády

158

— vedou k týmž odporným výsledkům: ku rozhořčení, ku zvířecímu zdivočení a ku demoralisování lidí.

Jejich činnost rozeznává se od činnosti vlády pouze tím — a právě to činí ji méně zločinnou — že bezúčelnost činnosti vlády zřejmě na světlo vystupuje, kdežto směr činnosti revolucionářů, jež ponejvíce jen v theorii a — jako na příklad u nás v Rusku v době revoluce — jen částečně se v praxi obrací, nevystupuje tak zřejmě na světlo.

Methody boje jsou však jak u těch, tak i u oněch stejnou měrou i cizí lidské duši, i základním větám nauky Kristovy — stejně lidi rozhořčují a je do nejvyššího stupně nerozumu a zvířecího podráždění přivádějí, a nejen že cíle nedosahují, který si marně stavějí, nýbrž naopak, pouze vzdalují lidi možnosti dosáhnouti tohoto cíle.

Stav a činnost obou bojujících stran — vlády a revolucionářů jak v Rusku, tak i na celém křesťanském světě, s jejich ná-

silnými methodami reformačními, podobá se lidem, kteří proto, aby se zahřáli, strhnou stěny domu, v němž bydlí, aby si jejich troskami v kamnech zatopili.

PŘÍLOHA II. (KU HLAVĚ VII.)

řestanské učení ve svém pravém významu uznává zákon lásky za nejvyšší zákon lidského života, v žádném případě nedopouštějící upotřebení násilí mezi

lidmi; učení toto stojí tak blízko lidským srdcím, dává jim takovou nepopíratelnou svobodu a každému jednotlivému člověku i každé lidské společnosti i celému lidstvu takové velké a na ničem nezávislé blaho poskytuje, že by se zdálo, že stačí je jen uznati, aby si je lidstvo za říditko své činnosti vzalo. A lidé přirozeně, nehledíce na všechny námahy církve, snažící se tento zákon před lidmi zatajiti, neustále více a více ho rozpoznávali, a snažili se ho uskutečniti. Na neštěstí však v onu

160

dobu, když pravá podstata křesťanského učení počínala býti lidem srozumitelnou, největší díl křesťanského světa již přivykl považovati za pravé ony zevnější náboženské formy, které nejen že pravý smysl křesťanského učení před lidmi zahalily, ale dokonce i hlásaly a utvrzovaly státní nařízení, odporující křesťanskému učení. Aby tedy křesťanskou nauku v jejím pravém významu poznali, jest lidem křesťanského světa, více aneb méně pochopivším pravdu křesťanství, nutno, osvoboditi se nejen od víry ve lživé formy převráceného křesťanského učení, nýbrž i ještě od víry v nevyhnutelnost, nutnost onoho státního pořádku, který na této falešné víře vyrostl.

A jakkoliv osvobozování od lživých náboženských forem děje se neustále rychleji a rychleji, nemohou přece lidé naší doby, kteří již onu víru v dogmata, svátosti a divy, v posvátnost bible ztratili, nemohou přec se osvoboditi od těch lživých státních učení, jež na základě zne-

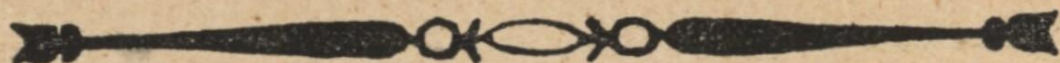

tvořeného křesťanství vyrostla a pravou nauku na světlo nepropustila.

Jedni lidé — většina dělnictva — částečně z tradice ještě plní zvyky, jež církev vyžaduje, a z části i věří v toto církevní učení, věří beze všech pochybností — a zejména věří v onen povstalý z církevní víry a na základě násilí založený státní pořádek, který nemůže býti v žádném případě s křesťanským učením v jeho pravém významu slučitelný. Druzí opět, tak zvaní vzdělaní lidé, kteří z větší části již dávno nevěří v církevní a tudíž ani v žádnou jinou křesťanství, věří rovněž tak neuvědoměle, jako lidé z národa, ve státní pořádek, jenž je založen na onom násilí, které je zavedeno a upevněno tímtož církevním křesťanstvím, ve které oni již dávno přestali věřit.

Oni věří tedy v nutnost násilí, pokládajíce je za nejdůležitější prostředek k udržení společnosti, jak těch, kteří jako dělníci věří v zákonnost stávajícího společenského pořádku, tak i u tak zvaných

162

vzdělaných lidí, kteří se snaží pozvolna stávající pořádek buď zlepšiti, aneb revolučními převraty uzpůsobiti. I ti i oni nejen že nepřiznávají, avšak ani nemohou si představití společenský pořádek, jenž by nebyl založen na násilí.

A právě tato nevědomá víra, aneb správněji, pověra lidí křesťanského světa, věřící v oprávněnost udržování společenského pořádku a v oprávněnost a nevyhnutelnost samého násilí — právě tato víra, vystavěná na znetvořeném křesťanství a pravému křesťanství naprosto odporující (třebaže lidé, osvobodivší se od víry v lžikřesťanství, nechtějí to uznati), tvořila a tvoří až do nynější doby překážku osvojení si lidmi neustále více a více se pro ně vyjasňujícího křesťanského učení v jeho pravém významu.

PŘÍLOHA III. (KU HLAVĚ VIII.)

Stačí již jen zmíniti se o učení Kristově, které zakazuje odporování zlu násilím, aby lidé, přináležející k privilegovanému stavu, avšak u porovnání rovni i dělnictvu, věřící i nevěřící se ironicky usmáli podobné zmínce, jako by věta o možnosti neodporovati zlu násilím byla takovým nesmyslem, o němž vážní lidé nemohou ani hovořiti.

Většina těchto lidí, počítající se za mravné a vzdělané lidi, bude vážně mluvíti a příti se o trojjedinosti Boha, o božství Krista, o vykoupení a svátostech a podobně, aneb bude mluvíti, která ze dvou politických stran má více nadějí na úspěch, kterého spojení jest si více přát, či předpoklady jsou důležitější: sociálních demokratů či sociálních revolucionářů atd.; — i ti i oni však budou

164

svorně přesvědčení, že o neodporování zlu násilím nelze vážně hovořiti.

Jak to přijde?

Tím, že lidé nemohou necítiti, že přiznání zákona o neodporování zlu násilím musí všeobecný životní pořádek jejich z kořene vyvrátiti a něco nového, neznámého a, jak se jim zdá, strašného od nich požadovati.

Z toho tedy i vyplývá, že otázky o trojedinosti, o neposkvrněném početí, o večeři Páně a o křtu mohou zajímati náboženské lidi; a právě tak se opět mohou lidé, nestarající se o náboženství, otázkami o politickém spojenectví, o politických stranách, o socialismu a komunismu zabývati. Otázka však o neprotivěnění se zlu násilím se jim představuje jako obrovský nesmysl, a to tím více, čím větší mají tito lidé z tohoto nynějšího životního pořádku užitek.

Je tudíž jasno, že stupeň zapírání učení o neodplácení zla násilím a jeho nepocho-

pení je vždy v přímém spojení se stupněm moci, bohatství a civilisace lidí.

Lidé, zaujímající značné a vlivuplné postavení, lidé velice bohatí a lidé přivyknuvší svému stavu, lidé ospravedlňující tento stav, jako většina učenců — pouze krčí rameny v odpověď, připomeneme-li jim jen zákon o neprotivění se zlu násilím. Oni méně znamenití, méně bohatí a méně učené lidé — nemají ponejvíce tolik pohrdání k tomuto zákonu. Avšak ještě méně pohrdání ukazují lidé, kteří zaujímají ještě menší společenský stav, nejsou tak bohatí a učené. Přes to však se chovají všichni lidé, jejichž život jest bezprostředně založen na násilí, i když ne se stejným stupněm pohrdání, tož aspoň vždy odmítavě ku myšlence, že by zákon o neodplácení zla násilím se mohl v životě uplatnit.

Kdyby tedy rozhodnutí otázky o osvobození se od znetvořeného učení křesťanského a z něho vyplývajícího násilí, porušujícího lásku a uznání křesťanského

učení v jeho pravém významu, pouze na civilisovaných lidech záviselo, kteřížto lidé v naší společnosti jsou hmotně lépe postaveni než většina dělnictva, tu by nastávající přechod lidí z jednoho života, který pouze na násilí je založen, v jiný život, jenž je založen na lásce, nebyl tak blízký a nutný, jak je on nyní, obzvláště u nás v Rusku, kde ohromná většina národa, více než dvě třetiny, není ještě demoralisována ani bohatstvím, ani státním násilím, ani civilisací.

Poněvadž však tato většina národa nemá příčiny a výhody, by se zbavila štěstí života naplněného láskou, dopouštějíc v něm možnost násilí, tu uprostřed těchto lidí, kteří ještě ani bohatstvím, ani státním násilím, ani civilisací nejsou zdemoralisováni, bude se dělati počátek s převrácením životního pořádku, jenž jest podporován dokonaným vyjasněním křesťanské pravdy.

PŘÍLOHA IV. (KU HLAVĚ XVII.)

J

akkoliv se mi zdá býti velice podivným zaslepení lidí, věřících v nutnost a nevyhnutelnost násilí, a byla nezvratně zřejma pro mne nevyhnutelnost neprotivění se, nebyly to přec rozumové důvody, které mne přesvědčily a musejí nezvratně přesvědčiti lidi o pravdě neprotivění se — nýbrž jedině vlastní seznání duševního života, jenž především v lásce se projevuje. Láska však, pravá láska, která tvoří podstatu lidské duše, ta láska, která učením Krista byla zjevena, ta vylučuje úplně možnost upotřebení jakéhokoli násilí.

Zdali jest upotřebení násilí aneb přípustnost zlého užitečna či ne, zdali je škodlivá či ne, to nevím a nikdo nevím, vím však a každý člověk to ví — že láska je blahem, že láska lidí ke mně je blahem, avšak ještě větším blahem je má láska

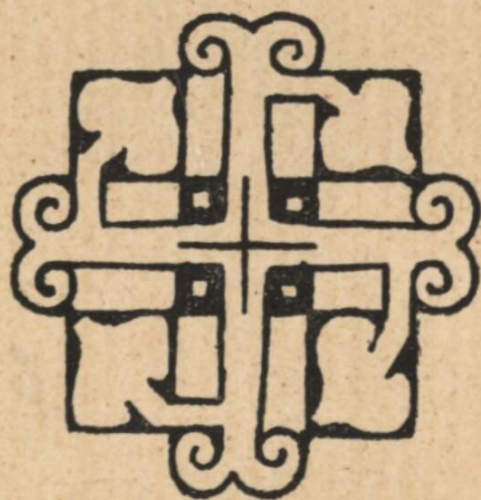
168

k lidem. A největším blahem — je moje láska k těm lidem, kteří nejen mne nemilují, ale, jak řekl Kristus, dokonce i nenávidí, urážejí a pronásledují. A jakkoliv se to zdá býti podivným tomu, kdo dosud ničeho podobného neprožil, jest tomu přece tak; a když jenom na to myslím, tu se pouze divím, že jsem již dříve nemohl pochopiti: Láska, pravá láska, která se sama zapírá a za jiné obětuje, jest probuzení největšího životního principu v člověku. Avšak láska je pouze tehdy pravdiva, a pouze tehdy propůjčuje nám všechno ono blaho, jehož je schopna propůjčiti, když zbavena je všeho osobního, vší stopy osobní náchylnosti ku předmětu naší lásky. A taková láska může býti pouze ke vrahovi, k nepříteli, k člověku nenávidícímu a urážejícímu nás. A proto není zákon nemilovati těch, kteří nás nemilují, ale nenávidí, nižádným způsobem přeháněním, nýbrž pouze důkazem nemožnosti výjimky, důkazem v možnost dosažení nejvyššího blaha, kteréž pouze láska da-

ruje. Že to tak musí býti, vyplývá již z tohoto pozorování, musí se však samo vycítiti, abychom se o tom mohli přesvědčiti. Když tedy vnikneme v bytost člověka, přijdeme k poznání, že jest to odplata zlého zlým, která ty starosti způsobuje, a naopak, že odpláceti zlé dobrým nám nejvýše dosažitelné blaho propůjčuje. A proto jest každá odplata zla násilím ztráta štěstí, každé odplacení zlého dobrým získání velikého blaha, takového blaha, jež vše osobní ničí a nám největší štěstí propůjčuje, každou bolest zmirňuje a hlavně, zapašuje bázeň před smrtí.

Vydali jsme:

L. N. Tolstoj:

Kreutzerova sonata.

Přeložil Ferdinand Kraupner.

Cena K 1.80, váz. K 3.—.

L. N. Tolstoj:

List k duchovenstvu.

Přeložil P. Hrušovský. Po konfiskaci nové vydání. — Cena 60 haléřů.

L. N. Tolstoj:

Obnova pekla.

Legenda. Přeložil P. Hrušovský. Cena 40 hal.

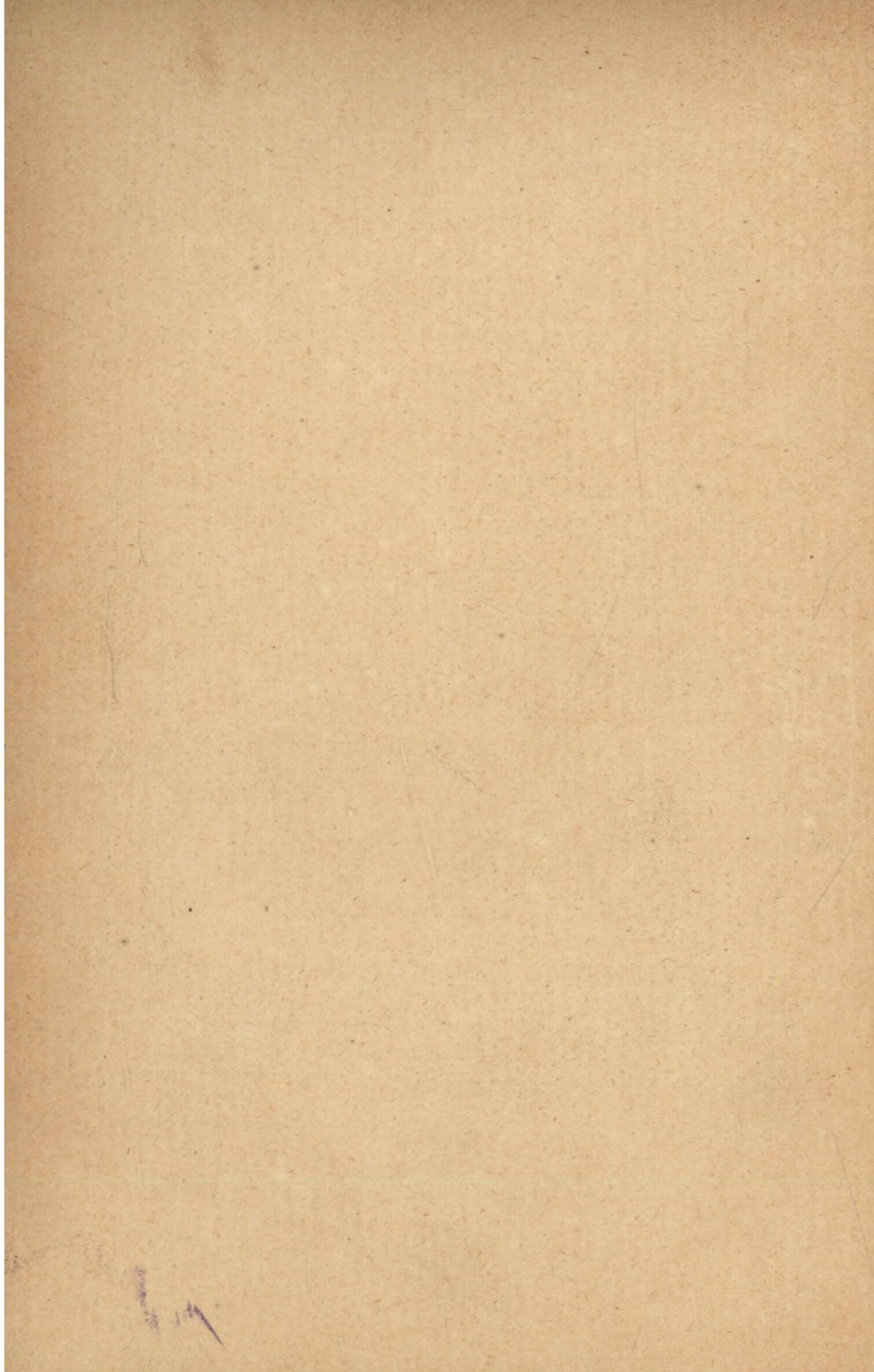
L. L. Tolstoj:

Chopinovo preludium.

Přeložil Karel Štěpánek. — Cena 70 haléřů.

Nakladatelství - HEJDA & TUČEK - knihkupectví
v Praze-II., Karlovo náměstí číslo 26 nové.

Seznamy knih zdarma a franko.

NAŠE KNIHY

SBÍRKA PŘELOŽENÉ PROSY.

REDIGUJE ALOIS TUČEK.

DOSUD VYŠLO :

- Sv. 1. **Guy de Maupassant: Silný jako smrt.** Román. Přelož. B. V. Zdráhal. Za 2 K 50 h, skv. váz. 4 K 30 h.
- Sv. 2. **R. J. Kronbauer: Jizvy.** Řada povídek. 2 K, skvost. váz. K 3·60.
- Sv. 3. **P. Moudrá: Do rozmaru i do pláče.** Sbíрка reminiscencí. Cena 1 K 60 h, skv. váz. K 3·20.
- Sv. 4. **H. Sienkiewicz: Listy z cest.** Přel. J. J. Langner. Díl I., svazek I. Cena 1 K 10 h.
- Sv. 5. **H. Sienkiewicz: Listy z cest.** Díl I., sv. II. Cena 80 h.
- Sv. 6. **Masson-Forestier: Svědomí advokátovo.** Poctěno cenou Akademie francouzské. Z franciny přeložil Alois Tuček. Cena 2 K, skv. váz. K 3·60.
- Sv. 7. **H. Sienkiewicz: Listy z cest.** Dílu II, sv. I. Cena 72 h.
- Sv. 8. **H. Sienkiewicz: Listy z cest.** Dílu II, sv. II. 72 h. Úplné 2 K 40 h, skv. váz. 3 K 60 h.
- Sv. 9. **L. Tolstoj: Chopinovo preludium.** Z ruštiny přeložil K. Štěpánek. 70 h.
- Sv. 10. **A. P. Čechov: Vybrané črty humoristické.** Část I. Autoris, překlad dra Bořivoje Prusíka. Cena 1 K 20.
- Sv. 11. **Camille Flammarion: Uranie.** II. vyd. Autor. překlad Boř. M. Weigerta. 1 K 80 h, skv. váz. 3 K 40 h.
- Sv. 12. **Emile Zola: Hřích abbého Moureta.** Přeložil Pavel Projsa. Cena 5 K, skv. váz. 7 K. Též v 17 seš. po 30 h.
- Sv. 13. **Ludwig Jacobowski: Satan se smál . . . a jiné povídky.** Autor. překlad A. Ondráčka. Cena 1 K.
- Sv. 14. **Knut Hamsun: Hlad.** Přel. H. Kosterka. Cena K 2·20. Skv. váz. K 3·80.
- Sv. 15. **P. a V. Margueritte: Poum.** Přel. Alois Tuček. Cena 1 K 80 h, skvostně váz. 3 K 40 h.
- Sv. 16. **A. P. Čechov: Rozmarné humoresky.** Část II. Autorisov. překlad dra Bořivoje Prusíka. Cena 90 h. (Oba díly v jednom svazku brožované 2 K, váz. K 3·60.)

6. ledna 1968

12. ledna 1970

- Sv. 17. **Edmond de Goncourt: Nevěstka Elisa.** Přeložil Josef Skalák. Cena K 1·60, skv. váz. K 3·20,
- Sv. 18. **Ola Hansson: Všední ženy.** Přel. H. Hackenschmied. Příspěvky k fyziologii lásky naší doby. K 1·80, skvostně váz. 3·40.
- Sv. 19. **Camille Flammarion: Na nebi a na zemi.** Přeložil B. M. Weigert. Cena 2 K 20 h, skvostně váz. 3 K 80 h.
- Sv. 20. **Rudyard Kipling: Stateční kapitáni.** Příběh z pobřeží Novofundlandského. Se svolením autora přeložila Pavla Moudrá. K 2·60, skv. váz. 4 K.
- Sv. 21. **Camille Flammarion: Lumen. (Rozhovory o neko-
nečnu.)** Přeložil J. Pachmayer. Cena 2 K. Skvostně váz. K 3·60.
- Sv. 22. **Edmond de Goncourt: Herečka Faustinová.** Román. Přeložil Josef Skalák. Cena K 2·40, skvostně váz. K 4·—.
- Sv. 23. **Otto Erich Hartleben: O utrženém knoflíčku.** Přeložil Alois Tuček. Cena 1 K 30 h, skvostně váz. K 2·80.
- Sv. 24. **J. H. Rosny: Ztracené duše.** Přeložil Adolf Gottwald. Cena 2 K 40 h, váz. 4 K.
- Sv. 25. **C. Flammarion: Bůh v přírodě.** Přeložil Jos. Pachmayer: Díl I. a II. Cena K 5·20, váz. K 7·20.
- Sv. 26. **Otto Erich Hartleben: O malé mamince.** Autorisovaný překlad Aloise Tučka. K 1·50. Váz. K 3·10.
- Sv. 27. **Mark Twain: Tom Sawyer detektivem.** Přeložila Pavla Moudrá. Cena K 1·10. Váz. K 2·80.
- Sv. 28. **L. N. Tolstoj: Kreutzerova sonata.** Přel. Ferdinand Kraupner. Cena K 1·80, váz. K 3·—.
- Sv. 29. **Knut Hamsun: Mysterie.** Přeložil Karel Dyrynk. Cena K 3·—, váz. K 4·80.
- Sv. 30. **M. Areybašev: Smrt Landeho.** Přeložil Ferdinand Kraupner. Cena K 2·—, váz. K 3·60.
- Sv. 31. **L. N. Tolstoj: Zákon násilí a zákon lásky.** Přeložil Ferd. Kraupner. S výzdobou akadem. malíře V. H. Brunnera. Cena K 2·—, váz. K 3·60.

**NAKLADATELSTVÍ HEJDA & TUČEK KNIHKUPECTVÍ
V PRAZE,
KARLOVO NÁMĚSTÍ ČÍSLO 26.**